

UNIVERZITA PALCKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Sovětsko-japonské pohraniční konflikty v letech 1938–1939 a jejich
vliv na vývoj japonské expanzivní politiky**

Soviet-Japanese Border Conflicts in 1938–1939 and Their Influence on the
Development of Japanese Expansionist Policies

Vypracoval: Jakub Martinec

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Sylva Martinásková, Ph.D.

Olomouc 2016

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
MARTINEC Jakub	Blechov 651, Čejkovice	F120054

TÉMA ČESKY:

Sovětsko-japonské pohraniční konflikty v letech 1938-1939 a jejich vliv na vývoj japonské expanzivní politiky

TÉMA ANGLICKY:

Soviet-Japanese border conflicts in 1938-1939 and their influence on the development of Japanese expansionist policies

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Sylva Martinásková, Ph.D. - ASJ

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Ve své bakalářské práci bych se rád zaměřil na sovětsko-japonské pohraniční konflikty v letech 1938-1939. Cílem práce je popsat a interpretovat incidenty, které se odehrály u jezera Chasan a řeky Chalchyn, a které předcházely ve svém důsledku uzavření sovětsko-japonského paktu o neútočení. V neposlední řadě bych také rád věnoval pozornost vývoji japonské expanzivní politiky v období bezprostředně před pohraničními střety se SSSR a zaměřil se na rozpory mezi politickými frakcemi císařské armády (Kodoha x Toseiha), v otázce dalšího směřování vojenské expanze.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- COOX, Alvin D. *Nomonhan: Japan against Russia, 1939*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1985, 2v. (xvi, 1253 p.). ISBN 0804711607.
- COOX, Alvin D. *The anatomy of a small war: the Soviet-Japanese struggle for Changkufeng-Khasan, 1938*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1977, xxvi, 409 p. ISBN 0837194792.
- ČEJKA, Eduard. *Hrozby a naděje: (válečná léta 1939-1941)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1979, 385 s., obr. příl. Stopy, fakta, svědectví (Panorama).
- DREA, Edward J. *In the service of the Emperor: essays on the Imperial Japanese Army*. Lincoln: University of Nebraska Press, c1998, xvii, 299 p. ISBN 0803217080.
- GOLDMAN, Stuart D. *Nomonhan, 1939; The Red Army's Victory That Shaped World War II*. 2012, Naval Institute Press. ISBN 978-1-59114-329-1
- REDMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 9788024622668.
- SAMUELS, Richard J. *Securing Japan: Tokyo's grand strategy and the future of East Asia*. Ithaca: Cornell University Press, c2007, xv, 277 p. Cornell studies in security affairs. ISBN 0-8014-4612-0.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci.....

Podpis:

Anotace

Jméno autora: Jakub Martinec

Katedra, fakulta: Katedra asijských studií, Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Název: Sovětsko-japonské pohraniční konflikty v letech 1938–1939 a jejich vliv na vývoj japonské expanzivní politiky

Vedoucí práce: Mgr. Sylva Martinásková, Ph.D.

Počet stran: 50

Počet znaků: 66 637

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova: Japonsko, Rusko, SSSR, *Čókohó džiken*, *Nomonhan džiken*, *kantógun*, Chasan, Fumimaro Konoe

Tato bakalářská práce se zabývá tematikou sovětsko-japonských pohraničních konfliktů z let 1938–1939. Jejím cílem je popis a interpretace incidentů, které se odehrály u jezera Chasan a vesnice Nomonhan, a jejichž výsledek vyústil v podepsání sovětsko-japonského paktu o neútočení. Důležitou součástí práce je také shrnutí vzájemných diplomatických vztahů obou zemí v období předcházejícím popisovaným událostem. V neposlední řadě je věnován dostatečný prostor i vývoji japonské politické scény, která měla zásadní vliv na utváření japonské expanzivní politiky.

Velmi rád bych poděkoval vedoucí mé bakalářské diplomové práce Mgr. Sylvě Martináskové, Ph.D., za její ochotu, trpělivost a cenné rady. Dále bych chtěl poděkovat Bc. Davidu Pastuszkovi za jeho rady a dohled při transkripci čínských jmen a pojmů.

Obsah

Ediční poznámka.....	7
Úvod.....	8
Materiály a metody výzkumu	10
1. Rusko-japonské vztahy v období od počátku 19. století do roku 1937	11
1.1. Diplomatické styky do roku 1900	11
1.2. Sovětsko-japonské diplomatické styky v letech 1900–1937	14
2. Vnitropolitický vývoj v Japonsku ve 30. letech 20. století.....	17
2.1. <i>Kódóha</i>	17
2.2. <i>Tóseiha</i>	18
2.3. Soupeření armádních frakcí o rozhodující vliv v Japonsku.....	19
2.4. Incident z 26. 2. 1936 a vítězství <i>Tóseihy</i>	21
3. Pohraniční spory v letech 1938–1939.....	24
3.1. <i>Čókohó džiken</i>	24
3.2. <i>Nomonhan džiken</i>	29
3.2.1. Počáteční boje.....	30
3.2.2. Eskalace konfliktu	34
4. Expanzivní politika Japonska po roce 1939.....	39
4.1. Sbližování s Německem a sovětsko-japonský pakt o neútočení	39
4.2. Plán agrese vůči Spojeným státům americkým	41
Závěr	45
Summary.....	47
Seznam použité literatury a pramenů.....	48

Ediční poznámka

Pro přepis anglických, čínských, japonských a ruských jmen a pojmů je v této práci použito české transkripce, výjimku tvoří bibliografické údaje, kde je ponechána původní podoba. Veškeré překlady z cizojazyčných textů, není-li uvedeno jinak, jsou vlastními překlady autora práce.

Pořadí japonských jmen je v této práci přizpůsobeno standardnímu českému způsobu psaní jmen, to znamená, že první je uvedeno jméno a jako druhé v pořadí pak příjmení. Pro přehlednost je u prvního výskytu japonského jména v textu v závorce uveden jeho znakový zápis a pořadí jména a příjmení dle japonského standardu, tj. příjmení a poté jméno. Výjimkou je zápis jmen japonských císařů, kdy v textu figuruje jméno běžně užívané v euroamerické kulturní zóně, avšak znakový zápis odpovídá japonskému úzu pojmenovávání císařů.

V případě prvního výskytu japonských pojmů je v závorce uvedeno psaní ve znacích a překlad do češtiny.

U ruských jmen je při jejich prvním výskytu v textu v závorce uveden jejich zápis v azbuce, včetně patronyma, a následuje přepis do české transkripce.

Citace jsou uvedeny ve formě ČSN ISO 690.

Úvod

Dějiny 20. století byly utvářeny válečnými konflikty, které dosahovaly do té doby nevídaného rozsahu a brutality. Sovětsko-japonské pohraniční konflikty z období let 1938–1939 svým rozsahem sice nepatřily k největším střetnutím, přesto však tvořily velmi důležité kolečko v soustrojí, jež nakonec určilo výsledek největšího a nejvíce ničujícího konfliktu v dějinách lidstva – 2. světové války. Je proto politováníhodné, jak málo odborných publikací je věnováno této tématice. Nejenom v českém vědeckém kontextu, nýbrž v kontextu západoevropské vědecké sféry je mnohem více prostoru věnováno událostem, které se odehrávaly v Číně, Španělsku, Rakousku, Československu či Polsku.

Cílem této diplomové práce je tedy přiblížit českému čtenáři okolnosti, které předcházely sovětsko-japonským střetům a které později vyústily v napadení Spojených států amerických Japonskem. Kromě podrobného rozebrání jednotlivých střetů se budeme také věnovat vývoji politické situace v Japonsku, která přímo ovlivnila směr expanzivní politiky uplatňované na přelomu 30. a 40. let 20. století.

V první kapitole se zaměříme na vzájemné diplomatické vztahy obou zemí od druhé poloviny 19. století až po období těsně předcházející událostem popisovaným v následujících kapitolách této diplomové práce. Pro správné pochopení dobové atmosféry pokládáme za důležité zmínit se mimo jiné i o rusko-japonské válce, změně politického zřízení v SSSR či střetu zájmů obou zemí v otázce Mandžuska.

Druhá kapitola bude věnována vývoji expanzivní politiky v Japonsku a na pozadí mocenského soupeření Skupiny císařské cesty a Skupiny kontroly o rozhodující vliv v ostrovní zemi. Tato kapitola nám pomůže získat potřebný vědomostní základ pro interpretaci japonských politických a vojenských kroků v období před vypuknutím pohraničních konfliktů se SSSR v letech 1938–1939.

Ve třetí kapitole rozebereme konkrétní případy pohraničních konfliktů. Kromě samotného průběhu bojů u jezera Chasan v roce 1938 a vesnice Nomonhan v roce 1939 se budeme věnovat i popisu bezprostředních příčin, jež konfliktům předcházely, a konečných důsledků, se kterými se musely Japonsko a Sovětský svaz následně potýkat.

Ve čtvrté a zároveň poslední kapitole nastíníme změnu v postoji Japonska k případnému válečnému konfliktu se Sovětským svazem v návaznosti na utrpěné porážky během popisovaných pohraničních konfliktů. Neopomeneme zmínit ani Pakt tří či sovětsko-japonský pakt o neútočení. Kapitulu zakončíme popisem událostí, které vedly Japonsko k napadení Spojených států amerických v prosinci roku 1941.

Materiály a metody výzkumu

Jelikož má bakalářská diplomová práce kompilační charakter, jako hlavní zdroj pro vlastní deskriptivně-analytickou část práce posloužily především publikace a články zabývající se níže popisovanými sovětsko-japonskými pohraničními konflikty.

Dále bylo potřeba získat širší rozhled nejen v oblasti vzájemných rusko-japonských, potažmo sovětsko-japonských zahraničních vztahů, ale i ve sféře japonské domácí a zahraniční politické scény. K tomuto účelu posloužily publikace historicky obecnějšího charakteru, které nám pomohly zasadit události popisované v této práci do dobového kontextu, díky čemuž bylo možno správně interpretovat jejich dopad na další historický vývoj.

1. Rusko-japonské vztahy v období od počátku 19. století do roku 1937

Mluvit o japonské zahraniční politice v období před rokem 1854, kdy Japonsko po více než dvou stech letech¹ na podnět Spojených států amerických otevřelo své přístavy okolnímu světu a ukončilo politiku izolace, je poněkud obtížné. Ačkoliv se mnoho evropských zemí pokoušelo navázat s Japonskem diplomatické a obchodní styky, žádná (až na výjimku v podobě Nizozemí)² nebyla ve svých snahách úspěšná.

Nesmíme si však představovat, že by Japonsko v roce 1854 vstoupilo do nově otevřeného světa diplomacie bez jakýchkoliv informací o státech, které se začaly objevovat před pomyslnými branami země. Edwin Reischauer a Albert Craig se ve své knize *Dějiny Japonska* zmiňují o početné skupině japonských učenců, kteří měli zprostředkované základní poznatky o evropských zemích a jejich vědě a kultuře. Mezi zmiňovanými vzdělanci pak figuruje například i Šihej Hajaši (林子平, *Hajaši Šihej*, 1738–1793), autor *Hovorů o vojenství země uprostřed moří* (海國兵談, *Kaikoku Heidan*), který mimo jiné kritizoval nedostatečnou obranu severních oblastí Japonska proti Rusku.³

Právě vzájemné vztahy s největší zemí světa v budoucnu zásadně ovlivňovaly směr, kterým se Japonsko dále ubíralo. V následujících podkapitolách jsou proto shrnuty nejdůležitější milníky dějin vzájemných diplomatických vztahů.

1.1. Diplomatické styky do roku 1900

K prvním setkáním mezi Rusy a Japonci začalo docházet v oblastech Sachalinu a Kurilských ostrovů již na konci 18. století. Tato první náhodná setkání byla logickým vyústěním ruské expanzivní politiky, která si již od počátku 17. století kladla za cíl obsadit území na východ od pohoří Ural a kolonizovat rozsáhlé území Sibiře.

Setkání s technologicky méně vyspělými Japonci bylo pro ruské objevitele a zejména obchodníky vítanou událostí. Vidina nového odbytiště pro ruské zboží vedla cara

¹ Japonsko zakázalo téměř všem cizincům vstup do země v roce 1639, kdy zemi vládl šógun Iemicu Tokugawa (徳川家光, *Tokugawa Iemicu*, 1604–1651).

² Nizozemci měli povolenou usadit se v Nagasaki na umělém ostrůvku Dedžima. Ročně pak mohli přijmout jednu obchodní loď z Východní Indie. (REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Vyd. 2., dopl. Praha: Lidové noviny, 2006. s. 119.)

³ Reischauer a Craig, s. 102–103.

Pavla I. Ruského (Павел I. Петрович, *Pavel I. Petrovič*, 1754–1801) v roce 1792 k vyslání oficiálního poselstva na Hokkaidó.⁴ Mise pod vedením plukovníka Adama Laksmana (Адам Кирилович Лаксман, *Adam Kirilovič Laksman*, 1766–1806), která měla za úkol navázat vzájemné obchodní styky, však skončila neúspěchem. Obdobně dopadl i další ruský pokus v roce 1804, což vyústilo v následujících letech v ruské drancování japonských osad severně od Hokkaidó.

Jak jsme předeslali v úvodu této kapitoly, přelomovým rokem v otázce japonských zahraničních vztahů byl rok 1854, kdy Japonsko a Spojené státy americké podepsaly tzv. Kanagawskou smlouvu⁵ (神奈川条約, *Kanagawa džójaku*). Neočekávané otevřenosti Japonska využilo v následujících dvou letech i Rusko, které postupně s tokugawským šógunátem uzavřelo (z pohledu Ruska) výhodné obchodní smlouvy zaručující velmi malé celní zatížení dovozu a vývozu v otevřených přístavech. Další významnou položkou v rusko-japonských smlouvách bylo také právo exteritoriality, jež zaručovalo ruským občanům pravomoc být souzen dle ruského trestního práva i v případě, že byl zločin spáchán na japonském území.⁶

Po počáteční vlně smluv, jež urovnaly vzájemné vztahy, přišlo období útlumu, které trvalo zhruba 20 let. Hlavním důvodem, proč v této době nedošlo k žádné další významné revizi mezinárodních smluv s carským Ruskem, byly vnitropolitické změny, které se odehrály v Japonsku. Roku 1868 byl svržen šógunát Tokugawa⁷ (徳川幕府, *Tokugawa bakufu*) a došlo k znovunastolení císařské moci, restauraci Meidži (明治維新, *Meidži išin*). Nový režim musel zpočátku řešit především záležitosti týkající se upevnění své vlastní moci a zavedení ekonomických a sociálních reforem. Teprve poté se mohli vládní představitelé věnovat zahraničním otázkám.

Nová vláda rychle pochopila, že pokud si chce Japonsko udržet svou nezávislost, musí co nejdříve dosáhnout vojenské a ekonomické úrovně Západu. Dalším způsobem, kterým se Japonci inspirovali u západních zemí a který jim měl přinést potřebnou mezinárodní prestiž, byla kolonizace.

⁴ Reischauer a Craig, s. 119.

⁵ Kanagawská smlouva (označována podle místa, kde byla podepsána) obsahovala ujednání o otevření dvou přístavů pro americké lodě, o dobrém zacházení s americkými trosečníky a garanci stejných privilegií, jaké v budoucnu nabudou ostatní země uzavírající smlouvu s Japonskem.

⁶ Reischauer a Craig, s. 124.

⁷ Šógunát Tokugawa trval mezi lety 1603–1867.

Ruské a japonské expanzivní zájmy se poprvé střetly v případě Kurilských ostrovů a jižního Sachalinu již v roce 1855. Ani jedna ze zemí ale netoužila po vojenském konfliktu, a tak byla v roce 1875 podepsána Petrohradská smlouva (樺太・千島交換条約, *Karafuto-Čišima kókan džójaku*), která přiřkla Kurilské ostrovy Japonsku výměnou za to, že se zřekne svých nároků na jižní Sachalin.⁸ Pro podobné kompromisy však v budoucích vzájemných vztazích nebylo místo.

Počátky rusko-japonské nevraživosti můžeme vystopovat do roku 1895, kdy byla mezi Japonskem a Čínou podepsána Šimonosecká mírová smlouva (下関条約, *Šimonoseki džójaku*), která ukončila první čínsko-japonskou válku (1894–1895). Japonské císařství díky svému vítězství získalo kromě válečných reparací také Tchaj-wan, Pescadorské ostrovy a poloostrov Liaotung na jihu Mandžuska. Čína se dále musela zříct svého vlivu na Korejském poloostrově a uzavřít s Japonskem obchodní smlouvu.⁹ Právě územní zisky v Mandžusku a rostoucí vliv Japonska v Koreji nekorespondovaly s ruskými mocenskými ambicemi. Rusko tedy přesvědčilo Německo a Francii a v rámci tzv. trojintervence vytvořilo na Japonsko politický tlak, který vyústil v navrácení Liaotungu Číně.¹⁰

Protiruské nálady v Japonsku vzrostly ještě více poté, co Rusko uzavřelo s Čínou v roce 1896 obrannou smlouvu namířenou proti Japonsku a dohodu o výstavbě východočínské železnice.¹¹ Definitivním potvrzením ruských expanzivních zájmů na Korejském poloostrově pak byla rusko-japonská dohoda o rozdělení sfér vlivu v Koreji¹², kterou bylo Japonsko donuceno podepsat v roce 1898. Nevyhnutelnost konfliktu mezi oběma zeměmi byla o to jasnější, když se Rusko neúspěšně pokusilo o ovládnutí celého Mandžuska.

⁸ BROWN, Archie, Michael Ch. KASER and Gerald S. SMITH. *The Cambridge encyclopedia of Russia and the former Soviet Union*. Vyd. 2.. New York: Cambridge University Press, 1994. s. 538.

⁹ Reischauer a Craig, s. 185.

¹⁰ Následující pětadvacetiletý pronájem Liaotungu Ruskem v roce 1898 vyvolal v Japonsku nesmírné pobouření.

¹¹ SUTTY, Miroslav. *Přehled dějin SSSR II: (od roku 1861 do současnosti)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. s. 488.

¹² Tamtéž.

1.2. Sovětsko-japonské diplomatické styky v letech 1900–1937

Rostoucí nepřátelství mezi Ruskem a Japonskem neuniklo pozornosti Velké Británie, která využila situace a uzavřela v roce 1902 protirusky orientovanou Anglo-japonskou alianci představující první rovnoprávný vojenský pakt mezi asijskou a neasijskou zemí.¹³

V roce 1903 vznikla v Japonsku Protiruská liga (対露同志会, *tairo dóšikai*), která vyzývala vládu k tažení proti Rusku a o které lze tvrdit, že byla jistým protikladem protijaponských nálad inspirovaných myšlenkami ruského filozofa Vladimíra Solovjova (Владимир Сергеевич Соловьев, *Vladimír Sergejevič Solovjov*, 1853–1900).¹⁴ V tomtéž roce také započalo poslední kolo mírových vyjednávání mezi soupeřícími mocnostmi o rozdělení vlivu v Koreji a Mandžusku. Jednání však skončila neúspěchem a Japonsko 6. února 1904 přerušilo diplomatické styky s Ruskem. Rusko-japonská válka pak vypukla 10. února 1904.¹⁵

Přestože Japonsko nebylo na počátku konfliktu v roli favorita, výsledky na bojišti jasně ukázaly, kdo ze soupeřů má kvalitnější armádu. Japonci nejdříve obsadili Korejský poloostrov, posléze vstoupili do Mandžuska a do března 1905 se jim podařilo nejen dobýt Mukden, hlavní město Mandžuské oblasti, ale i obsadit strategický přístav Port Arthur. Poslední a rozhodující ránu zasadili Japonci Rusům v námořní bitvě u Cušimy¹⁶, kde kompletně rozdrtili carskou flotilu.

Válka, která představovala pro obě země velkou finanční i ekonomickou zátěž, nakonec oficiálně skončila 5. září 1905 podpisem mírové smlouvy z Portsmouthu, již zprostředkoval prezident Spojených států amerických, Theodore Roosevelt. Rusové museli Japonsku přenechat jižní Sachalin, přístavy Port Arthur a Dairen, Jihomandžuskou železnici. Kromě toho museli také dovolit japonským rybářům rybolov ve svých výsoštných vodách a uznat „zvláštní zájmy“ Japonska v Koreji^{17, 18}.

¹³ Reischauer a Craig, s. 186.

¹⁴ Solovjov se hrozil asijského útoku na Rusko a mluvil o hrozbě panmongolismu (spojení Japonska a Číny). (ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Lidové noviny, 1996. s. 302.)

¹⁵ Reischauer a Craig, s. 187.

¹⁶ 27.–28. 5. 1905.

¹⁷ Japonsko nejdříve nad Koreou ustanovilo protektorát a posléze ji 22.8. 1910 anektovalo.

¹⁸ Švankmajer, s. 292–293.

Napjaté vztahy mezi bývalými soupeři byly na popud ministerského předsedy Ruska Pjotra Stolypina (Пётр Аркадьевич Столыпин, *Pjotr Arkadjevič Stolypin*, 1862–1911) opět normalizovány v roce 1907 podpisem Petrohradské smlouvy.¹⁹ Do bojů první světové války v roce 1914 pak obě země vstoupily na straně států Dohody²⁰, což z nich dělalo, alespoň na papíře, spojence. Nicméně ani toto „papírové“ spojení nemělo dlouhého trvání. V Rusku proběhla v listopadu 1917 Říjnová revoluce²¹, která vedla k pádu carského režimu a pět let trvající občanské válce, na jejímž konci byl 30. prosince 1922 vytvořen první komunistický stát na světě, Svaz sovětských socialistických republik.²²

Občanská válka uvrhla Rusko v chaos, bývalé státy Dohody se proto po svém vítězství v první světové válce rozhodly pro mezinárodní intervenci.²³ Japonsko, jako součást intervenčních vojsk, poslalo své jednotky na východní Sibiř v roce 1918. Japonští vojáci zde, i přes původně odmítavý postoj premiéra Masatakeho Teraučiho (寺内正毅, *Terauči Masatake*, 1852–1919), zůstali až do roku 1922.²⁴

Nově vzniklý Sovětský svaz bral japonskou účast v intervenci jako jasný signál nepřátelství a odmítal se svým východním sousedem navázat oficiální diplomatické styky až do roku 1925. Japonsko sice i nadále chápalo SSSR a jeho politiku šíření komunismu jako možnou hrozbu, nabídka na obnovení diplomatických a obchodních styků ale přišla ve chvíli, kdy ve vládě převládal názor Ecužiróa Uehary (植原悦二郎, *Uehara Ecužiró*, 1877–1962) volající po umírněné politice vůči Číně a Rusku.²⁵

Obrat v japonské zahraniční politice nastal na počátku 30. let. Rostoucí vliv militaristů a účast armádních představitelů ve vládě se podepsala na nové vlně expanzivní politiky. Japonsko v září 1931 vyprovokovalo tzv. Mukdenský incident (滿洲事變, *Manšú džihen*)²⁶, který vyústil v zábor Mandžuska a vytvoření loutkového státu Mandžukua²⁷

¹⁹ Tamtéž. s. 309.

²⁰ Rusko vystoupilo z Dohody v roce 1917 na základě událostí, které jsou popsány dále v textu.

²¹ Rusko v té době stále používalo juliánský kalendář, zatímco většina ostatních zemí používala gregoriánský kalendář.

²² Suttý, s. 494.

²³ Intervence měla za cíl vojensky podpořit opozici, která bojovala proti radikálně levicovým bolševikům vedeným Vladimírem Iljičem Leninem.

²⁴ MITANI, Taichirō. *The establishment of party cabinets, 1898–1932*. In: Duus, Peter (ed.). *The Cambridge history of Japan: Volume 6 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 94.

²⁵ Tamtéž. s. 95–96.

²⁶ Japonci vyhodili do vzduchu část Jihomandžuské železnice a vinu svalili na Číňany. Následující invaze se odehrála měla „zabezpečit ochranu japonského obyvatelstva“ v oblasti.

(満州国, *Manšúokoku*) v březnu následujícího roku.²⁸ Nově vzniklý stát přinesl ostrovní zemi možnost alespoň zprostředkovaně sdílet zhruba 4000 km dlouhou pozemní hranici se Sovětským svazem.

Na mezinárodním poli bylo Japonsko v roce 1935 spolu s fašistickým Německem na 7. kongresu Kominterny oficiálně prohlášeno za nepřítele Sovětského svazu.²⁹ Oproti tomu Japonsko podepsalo s Německem v roce 1936 Pakt proti Kominterně.

Následující roky se pro SSSR a jeho jihovýchodního souseda nesly ve znamení nepřátelství a vzájemného podezřívání z příprav na válečný konflikt. Jak uvádí Coox ve své knize *Nomonhan: Japan against Russia, 1939*³⁰, během let 1932–1937 bylo oběma zeměmi dohromady nahlášeno více než 580 narušení státní hranice. Většina incidentů byla vyřešena mírovými způsoby. V některých případech však došlo k ozbrojeným střetům a ztrátám na lidských životech. Jako příklad kolize, která předznamenala budoucí krveprolití u Chasanu (張鼓峰事件, *čókohó džiken*) a Nomonhanu (ノモンハン事件, *nomonhan džiken*), můžeme uvést incident na řece Amur (乾岔子島事件, *kančazutó džiken*) z roku 1937, kdy Japonci po předchozích sovětských provokacích potopili sovětský dělový člun a další dva poškodily. O život tehdy přišlo 37 Sovětů.³¹

Z výše popisovaných událostí je tedy zřejmé, že sousedské vztahy mezi Sovětským svazem a Japonskem nepatřily k nejlepším. Z dlouhodobého hlediska můžeme ve vzájemném postoji obou zemí vyzorovat tendence rostoucího nepřátelství. Vlády Japonska i Sovětského svazu si byly nevyhnutelností vzájemného konfliktu více než jisté. Nejasné byly pouze dvě otázky: „Kdy a kde?“

²⁷ Mandžukuo existovalo mezi lety 1932–1945. Nacházelo se v dnešní severovýchodní části Číny a východní části Vnitřního Mongolska. Správním centrem Mandžukua bylo město Hsinkin.

²⁸ Reischauer a Craig, s. 242–243.

²⁹ Reischauer a Craig, s. 249.

³⁰ COOX, Alvin D. *Nomonhan: Japan against Russia, 1939*. Stanford, California: Stanford University Press, 1985. s. 94–99.

³¹ Tamtéž. s. 105.

2. Vnitropolitický vývoj v Japonsku ve 30. letech 20. století

V úvodní kapitole jsme se při sledování linie vývoje vzájemných vztahů mezi Ruskem (od roku 1922 Sovětským svazem) a Japonskem zabývali především výslednými událostmi, které vzešly z politických jednání mezi představiteli výkonné státní moci. Považujeme proto za důležité, abychom na tomto místě v rámci kontextualizace tématu věnovali pozornost vnitropolitické situaci v císařském Japonsku.

Pokud bychom měli definovat dva hlavní problémy japonské politické scény 30. let 20. století, tak budeme hovořit o neúspěchu politických stran v navázání na politiku *demokracie Taišó*³² a sílícím militarismu. Armádní představitelé získávali postupně čím dál větší politickou moc a odkláněli Japonsko od cesty vedoucí k parlamentní demokracii. Avšak ani armáda nebyla v otázce způsobu vládnutí či další politické orientace země jednotná. Názorové rozdíly v armádě pak můžeme nejlépe pozorovat na mocenském souboji mezi frakcemi Skupina císařské cesty (皇道派, *Kódóha*) a Skupina kontroly (統制派, *Tóseiha*).

2.1. *Kódóha*

Skupina císařské cesty byla radikální politickou frakcí císařské armády, která byla aktivní ve 20. a 30. letech 20. století. Jejími hlavními představiteli byli generálové Sadao Araki (荒木貞夫, *Araki Sadao*, 1877–1966) a Džinzaburó Masaki (真崎甚三郎, *Masaki Džinzaburó*, 1876–1956). Členskou základnu pak tvořili především mladí důstojníci, kteří se nebáli pro prosazení svých zájmů využít spiknutí a převratů.³³

Politickým cílem *Kódóhy* bylo vytvoření armádou řízeného státu, kde by společnost sjednocoval silný kult císaře. Internacionalismus byl chápán jako nežádoucí společenský prvek a jako takový měl být nahrazen panasiatismem. Zahraniční politika se pak měla zaměřit na kontinentální expanzi, přičemž za hlavního nepřítele byl považován Sovětský svaz. *Kódóha* tak v podstatě navázala na Plán císařské obranné

³² *Demokracii Taišó* se nazývá vláda politických stran v období let 1912–1926.

³³ SKŘIVAN, Aleš. *Japonská válka 1931–1945*. Praha: Libri, 1997. s. 57.

politiky³⁴ (帝国国防方針, *Teikoku kokubó hóšin*), který v únoru 1907 představil generál Aritomo Jamagata (山縣有朋, *Jamagata Aritomo*, 1838–1922).³⁵

2.2. *Tóseiha*

Jako protiklad vůči radikální Skupině císařské cesty vznikla politicky umírněnější Skupina kontroly. Ta sice stejně jako její konkurent usilovala o vytvoření armádou řízeného státu, lišil se však způsob, jakým tohoto cíle chtěla dosáhnout. Jak uvádí ve svém díle Aleš Skřivan: „*Tóseiha* odmítala radikální řešení cestou převratu. Šlo jí o to, aby za předpokladu zachování tradičních a ekonomických a politických forem byl postupně přeměněn existující systém v účinně fungující nástroj politické i ekonomické kontroly.“³⁶

Podporovatelé *Tóseihy* byli v prvé řadě vysocí důstojníci a generálové císařského námořnictva, kteří měli blízko k dvorským kruhům, byrokracii a monopolům *zaibacu*³⁷ (財閥). Za nejdůležitější postavy tohoto směru jsou pak považováni Tecuzan Nagata (永田鉄山, *Nagata Tecuzan*, 1884–1935) a Hideki Tódžó (東條英機, *Tódžó Hideki*, 1884–1948).

Jestliže pro *Kódóhu* byla v zahraniční politice stěžejní doktrína „Expanze severním směrem“ (北進論, *Hokušinron*), *Tóseiha* upřednostňovala doktrínu „Expanze jižním směrem“ (南進論, *Nanšinron*). Po vítězném ukončení války v Číně, mělo Japonsko za pomoci ekonomické mobilizace *zaibacu* směřovat svou agresi do jihovýchodní Asie, Nizozemské východní Indie a pacifické oblasti.³⁸

³⁴ Obranný plán obsahoval seznam potenciálních nepřátel Japonska, podle něhož bylo na prvním místě Rusko, následovaly Spojené státy americké, Německo a nakonec Francie.

³⁵ HATA, Ikuhito. *Continental Expansion, 1905–1941*. In: Duus, Peter (ed.). *The Cambridge history of Japan: Volume 6 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 276.

³⁶ Skřivan, s. 57.

³⁷ Termín *zaibacu* označuje monopolní koncerny spravované většinou příslušníky jedné rodiny.

³⁸ SAMUELS, Richard J. *Securing Japan: Tokyo's grand strategy and the future of East Asia*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. s. 27.

2.3. Soupeření armádních frakcí o rozhodující vliv v Japonsku

Úpadek vlivu politických stran na počátku 30. let, který ve svém důsledku vyústil ve ztrátu kontroly nad rozhodováním o vnitrostátních záležitostech, ovlivnila souhra několika faktorů. Prvním z nich byla špatná ekonomická situace Japonska. Hospodářská deprese z roku 1926 a následná světová hospodářská krize v roce 1929 přinesly propad japonského vývozu o 50 %.³⁹ Vláda nebyla schopna ekonomický problém dlouho účinně řešit a sklízela za to kritiku ze strany veřejnosti. Stabilizovat situaci pomohl až na konci roku 1931 nový vládní kabinet Konstituční strany politických přátel (立憲政友会, *Rikken seijūkai*) sestavený předsedou vlády Cujošim Inukaiem (犬養毅, *Inukai Cujoši*, 1855–1932).

Popularitě politických stran nepomáhaly ani rozbroje a vzájemné osočování se mezi představiteli dvou předních stran tohoto období, výše uvedenou Konstituční stranou politických přátel a Konstituční demokratickou stranou (立憲民政党, *Rikken minseitó*). Obě strany se navzájem obviňovaly z korupce, porušování volebních zákonů a upřednostňování zájmů monopolů *zaibacu* před zájmy státu.⁴⁰

Třetím a zřejmě i nejdůležitějším faktorem vedoucím k pádu politických stran byl rostoucí čínský nacionalismus, který ohrožoval japonské postavení v Mandžusku. Jak tehdejší ministerský předseda Reidžiró Wakacuki (若槻禮次郎, *Wakacuki Reidžiró*, 1866–1949), tak ani ministr zahraničí Kidžúró Šidehara (幣原喜重郎, *Šidehara Kidžúró*, 1872–1951) neplánovali do oblasti vyslat japonské jednotky. Většina polních velitelů v Kuantungské armádě (關東軍, *kantógun*) umístěné v Japonci kontrolované části Mandžuska však byla opačného smýšlení, a tak se rozhodla vzít věci do vlastních rukou. Výsledkem byl již zmiňovaný Mukdenský incident, který odhalil slabost vládního kabinetu.

Wakacukiho vláda nebyla schopna kontrolovat postup armády. Někteří z ministrů dokonce jednání Kuantungské armády schvalovali, což ještě více podryvalo její schopnost vládnout. Wakacukiho kabinet nakonec v prosinci 1931 podal demisi. Na Wakacukiho místo nastoupil Cujoši Inukai, který chtěl urovnat vztahy s Čínou. Kromě toho se snažil získat od císaře Hirohita (昭和天皇, *Šówa tennó*, 1901–1989)

³⁹ Reischauer a Craig, s. 239.

⁴⁰ Tamtéž. s. 236.

zplnomocnění, které by mu umožňovalo převzít kontrolu nad armádou v Mandžusku.⁴¹ Než však Inukai stačil čehokoliv dosáhnout, byl 15. května 1932 zavražděn skupinou ultranacionalistů z řad *Kódóhy*. Inukai byl posledním premiérem, který vzešel z řad politických stran. Po jeho smrti již nikdo nepochyboval o tom, že hlavní slovo v politice získá armáda. Otázkou však bylo, která z armádních sekcí bude určovat směr, jakým se Japonsko má vydat.

Novým premiérem Japonska se stal admirál Makoto Saitó (齋藤実, *Saitó Makoto*, 1856–1936). Za jeho vlády vystoupilo Japonsko v roce 1933 ze Společnosti národů poté, co byl odmítnut japonský požadavek na mezinárodní uznání Mandžukua. V témže roce 2. června prosadil generál Araki na zasedání nejvyšších armádních představitelů v Nagoji, aby byl Sovětský svaz pokládán za hlavního nepřítele Japonska.⁴² Zdálo se, že *Kódóha* bude mít v politice hlavní slovo. Do situace se však vložil císař Hirohito, který byl nakloněn spíše Skupině kontroly.

Na císařovo přání nahradil na pozici velitele Kuantungské armády stoupence *Kódóhy* Šigerua Hondžóa (本庄繁, *Hondžó Šigeru*, 1876–1945) umírněný Nobujoši Mutó (武藤信義, *Mutó Nobujoši*, 1868–1933). Dalším krokem byla demise ministra války Arakiho, který byl přinucen odstoupit v roce 1934. Aby však císař zachoval jistou míru harmonie, nechal ve funkci generálního inspektora vojenského výcviku⁴³ Arakiho stoupence, generála Masakiho.⁴⁴

Vliv Skupiny císařské cesty byl díky výše uvedeným personálním změnám dočasně oslaben. *Tódóha* se samozřejmě s takovým stavem věcí nechtěla smířit. Pomocí obvinění vznesených vůči ministru obchodu a průmyslu Kumakičimu Nakadžimovi (中島久万吉, *Nakadžima Kumakiči*, 1873–1960) se jí podařilo sesadit vládu premiéra Saitóa.⁴⁵ Nicméně nově jmenovaným premiérem se stal opět sympatizant *Tóseihi*, admirál Keisuke Ókada (岡田啓介, *Ókada Keisuke*, 1868–1952).

V roce 1934 došlo ještě k jedné události, která posílila pozice *Tóseihi* na domácí scéně. Japonsko vypovědělo Washingtonskou námořní dohodu, která omezovala velikost jeho námořní flotily. Odstoupení od Washingtonské smlouvy znamenalo další zhoršení

⁴¹ Tamtéž. s. 244.

⁴² Skřivan, s. 80.

⁴³ Jednalo se o třetí nejvyšší pozici v císařské armádě.

⁴⁴ Skřivan, s. 84–85.

⁴⁵ Tamtéž. s. 86.

mezinárodních vztahů s Velkou Británií a Spojenými státy americkými, které upadaly již od japonského záboru Mandžuska.

Jak jsme již naznačili výše, Arakiho demise vedla k částečné degradaci vnitropolitických bojů mezi *Tóseihou* a *Kódóhou*. Do popředí zájmu *Kódóhy* se opět vrátila pevninská Čína. Oficiálně panoval mezi oběma zeměmi od roku 1933 mír, ale Kuantungská armáda i nadále vyvolávala menší potyčky, díky nimž upevňovala svou moc v oblasti. Jejím cílem se stalo vymanění severních provincií Chej-pej, Čchachar, Šan-tung a Šan-si z kontroly čínské kuomintangské vlády.⁴⁶ Vůdce Kuomintangu Čankajšek nebyl schopen těmto tlakům vzdorovat a nakonec ustoupil japonským požadavkům.

Císaři Hirohitovi a stoupencům Skupiny kontroly došla trpělivost, kterou až doposud s „nezávislou“ Kuantungskou armádou měli. V roce 1935 bylo rozhodnuto o odstranění sympatizantů Skupiny císařské cesty z nejvyšších armádních pozic. Situace se týkala také generálního inspektora vojenského výcviku Masakiho, který byl i přes velké protesty ze strany Sadaa Arakiho 20. července 1935 z funkce odvolán. Ještě předtím však Araki obvinil jednoho z vůdců opoziční *Tóseihy*, generála Nagatu, jenž měl nastoupit na Masakiho místo, z účasti na přípravě neúspěšného puče⁴⁷ proti vládě z března roku 1931. Vyhrocenou situaci se nakonec rozhodl vyřešit člen *Kódóhy* podplukovník Saburó Aizawa (相沢三郎, *Aizawa Saburó*, 1889–1936), který 12. srpna 1935 Nagatu zavraždil.⁴⁸

2.4. Incident z 26. 2. 1936 a vítězství *Tóseihy*

Půda pro závěrečný souboj mezi armádními frakcemi byla připravena. Rozhodující událostí, která nakonec přičkla vítězství Skupině kontroly, se stal neúspěšný pokus mladých důstojníků, sympatizantů Skupiny císařské cesty, o puč z 26. února 1936.⁴⁹

⁴⁶ COOX, Alvin D; CONROY Hilary: *China and Japan: A Search for Balance Since World War I*. Santa Barbara: ABX-Clio, 1978. s. 189.

⁴⁷ Březnové spiknutí z roku 1931 měli na svědomí mladí důstojníci z ultranacionalistické Skupiny černého draka (黒竜会, *kokurjúkai*). Cílem spiknutí bylo rozpuštění politických stran a ustanovení „novodobého šógunátu“ v čele s generálem Kazušigem Ugakim (宇垣一成, *Ugaki Kazušige*, 1868–1956).

⁴⁸ Skřivan, s. 100.

⁴⁹ ČEJKA, Eduard. *Hrozby a naděje: (válečná léta 1939–1941)*. Praha: Panorama, 1979. s. 176.

Incident 26. února (二・二六事件, *ni ni roku džiken*) byl akcí mladých důstojníků, ke kterým se přidala část členů 1. divize císařské armády, jež měla kasárna v Tokiu.

Cílem spiknutí bylo odstranění významných osob, které dle názoru spiklenců bránily zahraniční expanzi, obsazení významných vládních budov a policejního ústředí v Tokiu a svržení současné vlády.⁵⁰ Během tří dnů trvajícího povstání se radikálům skutečně podařilo obsadit centrum města a zabít admirála Saitóa, ministra financí Korekija Takahašiho (高橋是清, *Takahaši Korekijo*, 1854–1936) a nového generálního inspektora vojenského výcviku Džótaróa Watanabeho (渡辺錠太郎, *Watanabe Džótaró*, 1874–1936). Během 29. února však proti povstání nakonec zakročily spojené síly pozemní armády a námořnictva a nastolily v hlavním městě opět pořádek.

Účastníky potlačeného pokusu o převrat čekaly tvrdé tresty. Popraveno bylo 13 důstojníků a čtyři civilisté, kteří se podíleli na přípravě puče. Represím se nevyhnul ani velitelský sbor pozemní armády, propuštěno bylo zhruba 2000 důstojníků, kteří vyjadřovali podporu *Kódóze*.⁵¹ Obvinění se neunikl ani generál Masaki, který byl půl roku vězněn a vyslýchán, k podpoře spiklenců se však nikdy nepřiznal, a proto byl nakonec z vazby propuštěn. Poslední dohrou únorového pokusu o převrat se stala demise premiéra Ókady, jehož nahradil bývalý ministr zahraničí Kóki Hirota (廣田弘毅, *Hirota Kóki*, 1878–1948).

Během Hirotovy vlády, která trvala 10 měsíců, se odehrály tři důležité události. První bylo podepsání Paktu proti Kominterně, druhou bylo vypracování Základních principů národní obranné politiky. Ty uváděly jako hlavní nepřátele Japonska Sovětský svaz, Velkou Británii a Spojené státy americké.⁵² Posledním krokem, bylo zvýšení rozpočtu pro armádu, kvůli čemuž mohla započít její rozsáhlá modernizace. Po Hirotovi, který neustál tlak armády, jež po něm chtěla rozpuštění parlamentu, usedl do premiérského křesla generál Sendžúró Hajaši (林銑十郎, *Hajaši Sendžúró*, 1876–1943). Avšak jeho vláda byla díky nebývale silným projevům nespokojenosti opozičních politických stran ještě kratší než ta Hirotova.

Stabilitu na pozici premiéra přinesla až osoba prince Fumimara Konoeho (近衛文麿, *Konoe Fumimaro*, 1891–1945). Princ Konoe nastoupil do funkce 4. června 1937

⁵⁰ Reischauer a Craig, s. 245.

⁵¹ Skřivan, s. 117–118.

⁵² Samuels, s. 28.

a sestavil vládní kabinet bez účasti politických stran. Vyhověl tak přání armády, která se připravovala na rozpoutání nové války v Číně.⁵³ Plánovaná válka však vypukla dříve, než se čekalo.

7. července 1937 se během nočního cvičení Kuantungské armády poblíž Pekingu rozpoutala potyčka mezi čínskými a japonskými oddíly. Incident u mostu Marca Pola (盧溝橋事件, *rokókjó džiken*), jak bude událost v budoucnu označována, znamenal začátek 2. čínsko-japonské války, která bude japonskou vládu zaměstnávat dlouhých osm let. To však v létě roku 1937 ještě nemohl nikdo v Tokiu tušit. Stejně tak nemohl nikdo předvídat, že již zbývá méně než rok k tomu, aby Japonsko balancovalo na hraně otevřeného konfliktu se Sovětským svazem.

⁵³ Skřivan, s. 126.

3. Pohraniční spory v letech 1938–1939

Jak jsme již naznačili v předchozích kapitolách, japonské armádní velení bylo v otázce hlavního směru vojenské agrese vůči svým sousedům nejednotné. Právě tato nerozhodnost byla v letech 1938–1939 jednou z příčin rozpoutání dvou krátkodobých, avšak intenzivních pohraničních konfliktů se Sovětským svazem, potažmo Mongolskou lidovou republikou, která byla od roku 1924 pod vlivem SSSR. Obě střetnutí se odehrála na hranicích Japonci ustanoveného loutkového státu Mandžukuo a obě skončila porážkou japonských ozbrojených sil.

Hlavní záminku, která posloužila Japoncům k ospravedlnění jejich expanzivních záměrů, představovalo nejednoznačné vymezení hranic mezi Mandžukuem a sousedními státy. Jak uvádí ve svém díle Alvin D. Coox⁵⁴, pevně vymezená státní hranice byla i šest let po japonské okupaci pro místní mandžuské obyvatelstvo, které po staletí praktikovalo kočovný způsob života, těžce představitelným abstraktním pojmem moderní společnosti.

3.1. Čókohó džiken

Prvním ozbrojeným konfliktem, při kterém chtěli Japonci otestovat obranu sovětských hranic, byla bitva u jezera Chasan. Incident, vyprovokovaný japonskou stranou, se odehrál v období mezi 29. červencem až 11. srpnem roku 1938. Chasanskému boji (Хасанские бои, *Chasanskije boj*), jak je událost nazývána mezi rusky mluvícím obyvatelstvem, předcházela spor o strategicky důležité pohraniční pásmo v prostoru jezera Chasan, které se nachází ve vzdálenosti zhruba 100 kilometrů jihozápadně od Vladivostoku.

Japonsko pokládalo danou část sovětského území za součást Mandžukua, a proto ve dnech 15. července a 20. července 1938 oficiálně požádalo SSSR o revizi hranice. Při svých žádostech Japonci vycházeli jednak z Chun-čchunské pohraniční dohody, která byla uzavřena mezi carským Ruskem a císařskou Čínou v roce 1886, jednak z pozdějších ruských a čínských vojenských map z let 1915–1920.⁵⁵ Výše

⁵⁴ COOX, Alvin D. *The anatomy of a small war: the Soviet-Japanese struggle for Changkufeng-Khasan, 1938*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1977. s. 3–4.

⁵⁵ Tamtéž. s. 5–7.

uvedené dokumenty interpretovaly japonské nároky jako oprávněné. Sovětský svaz však japonským požadavkům nehodlal ustoupit a začal s budováním hraničních opevnění v oblasti. V důsledku tohoto jednání japonský velvyslanec v SSSR Mamoru Šigemicu (重光葵, *Šigemicu Mamoru*, 1887–1957) prohlásil, že si Japonsko svá „práva“ vybojuje silou.⁵⁶ V důsledku neúspěšného vyjednávání přesunuli Japonci do oblasti jednotky o síle tří pěchotních divízi, mechanizované brigády, jízdního pluku, tří kulometných praporů a přibližně 70 letadel.⁵⁷ Zajímavostí je, že k přesunům jednotek došlo bez vědomí vládního kabinetu premiéra Fumimara Konoeho. Naopak císař Hirohito o chystaném útoku pravděpodobně věděl a během osobní schůzky s ministrem války generálem Itagakim (板垣征四郎, *Itagaki Seiširó*, 1885–1948) dal najevo svou nespokojenost s připravovanou akcí.⁵⁸

Zde je důležité zmínit skutečnost, že veškeré počáteční útočné akce japonské armády byly naplánovány na úrovni lokálního velení, tj. v tomto případě velení Korejské armády (朝鮮軍, *čósengun*) v Hsinkinu. Hlavní důvody, proč nebyla akce projednávána od počátku s vyšším velením v Tokiu, byly dva. Za prvé, v době přípravy útoku došlo k výměně vrchního velitele Korejské armády, generála Kuniakiho Koisa (小磯國昭, *Koiso Kuniaki*, 1880–1950) nahradil ve velení generál Kótaró Nakamura (中村孝太郎, *Nakamura Kótaró*, 1881–1947). Odcházející Koiso se od přípravy útoku distancoval, na druhé straně nově příchozí Nakamura o útoku až do svého příjezdu do Koreje nevěděl, a proto ve větší míře spoléhal na názory svých podřízených, již byli se situací lépe obeznámeni.

Druhým, v konečném důsledku možná závažnějším, důvodem byla určitá nevraživost mezi jednotlivými japonskými armádami. Kromě Korejské armády v oblasti Mandžukua operovala i Kuantungská armáda, která patřila mezi nejbojechtivější jednotky Japonské císařské armády a její velitel Kenkiči Ueda (植田謙吉, *Ueda Kenkiči*, 1875–1962) toužil po střetu s Rudou armádou. Korejská armáda byla neoficiální a osobní cestou obeznámena s tím, že pokud bude v otázce pohraničních

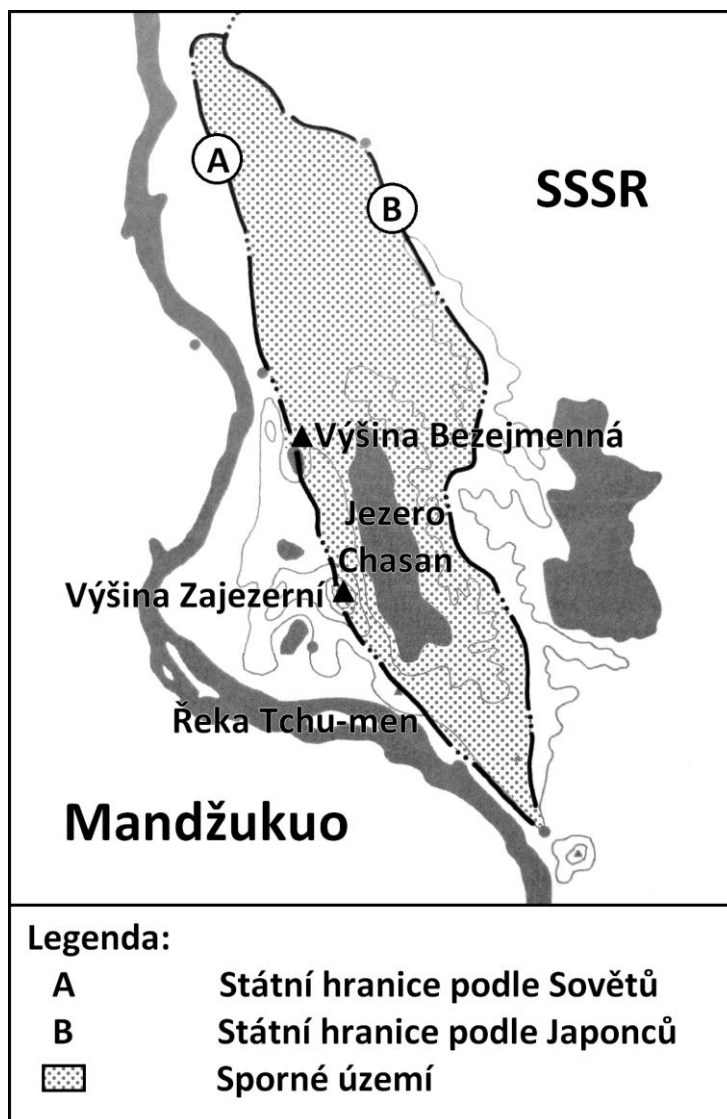
⁵⁶ Čejka, s. 176.

⁵⁷ KRIVOŠEJEV, Grigorij Fedotovič. *Grif sekretnosti snjat: poteri vooružennyh sil SSSR v vojnach, bojevych dejstvijach i vojennyh konfliktach : statističeskoje issledovanije*. Moskva: Vojennoje izdatel'stvo, 1993. s. 63.

⁵⁸ Aleš Skřivan ve své knize *Japonská válka 1931–1945* uvádí, že Hirohito během schůzky, která se konala 21. července, obvinil Itagakiho z neschopnosti a nerespektování jeho rozkazů. Překvapený Itagaki nabídl druhý den císaři svou demisi, ten ji však nepřijal a generálovi se posléze za svá slova omluvil. s. 147.

sporů nadále vágní, Kuantungská armáda převezme záležitost do svých rukou a vyžene Rusy sama.⁵⁹ Jeden ze štábních důstojníků Korejské armády po skončení 2. světové války uvedl: „Stále jsme si nebyli jisti, zda máme akci (útok v oblasti jezera Chasan) podniknout, ale pak do všeho začala strkat nos Kuantungská armáda. Cítili jsme, že je potřeba něco udělat, ale neustálý nátlak ze strany Kuantungské armády jsme nesli s nelibostí.“⁶⁰ Generál Nakamura, znepokojen možným zapojením Kuantungské armády a případnou eskalací konfliktu, nakonec vydal rozkaz k útoku.

Mapa Chasan

(Zdroj: COOX, Alvin D. *The anatomy of a small war: the Soviet-Japanese struggle for Changkufeng-Khasan, 1938*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1977.)

⁵⁹ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 122.

⁶⁰ Cit. In: Tamtéž. s. 122.

Útok zahájily 29. července 1938 jednotky 19. divize Korejské armády generála Kamezóa Suetaky (尾高亀蔵, *Suetaka Kamezó*, 1884–1953). Jejich cílem bylo obsazení výšin Bezejmenná a Zajezerní⁶¹, z nichž mohli Japonci kontrolovat celou oblast u Chasanu. Díky momentu překvapení a početní převaze se 19. divizi podařilo do 31. července obě výšiny obsadit a postoupit čtyři kilometry hluboko do sovětského území. Úspěchy na bojišti zvýšily Japoncům sebevědomí. Například generál Sadao Araki, zastánce útoku proti SSSR, prohlásil, že Japonsko má dostatek sil k tomu, aby vedlo vítěznou válku zároveň proti Číně i Rusku.⁶²

Japonská armáda se však z dosavadních úspěchů neměla radovat nadlouho. Sovětská vojska pod velením maršála Vasilije Bljuchera (Васи́лий Константи́нович Блю́хер, *Vasilij Konstantinovič Bljucher*, 1888–1938) se rychle vzpamatovala z počátečního šoku a začala do oblasti přisouvat posily v podobě 32. a 40. střelecké divize a 2. mechanizované brigády.⁶³ Palebnou podporu Sovětů pak zajišťovalo přes 110 děl a houfnic různých ráží a až 220 letadel včetně dálkových čtyřmotorových bombardérů. Japonci se s vidinou sovětské přesily 1:3 opevnili na výšinách Bezejmenná a Zajezerní a očekávali protiútok. Ten přišel nejdříve 2. srpna a posléze i 3. srpna, avšak kvůli taktickým chybám sovětského velení a díky palebné podpoře, kterou obráncům poskytly posily z Kuantungské armády, byly oba útoky odrazeny. Poučení ze svých chyb, zahájili Sověti 6. srpna nový protiútok. Tentokrát již za silné podpory lehkých tanků, dělostřelectva a letectva prorazili japonské obranné linie a získali zpět kontrolu nad Bezejmennou a Zajezerní. Japonci se v následujících dnech pokusili o znovudobytí vrchů, ale všechny jejich pokusy byly neúspěšné. Naopak sovětská vojska využila nastalé taktické výhody a do 9. srpna donutila zbývající zdecimované japonské jednotky, aby se stáhly zpět do výchozích postavení za řeku Tchu-men.

Následujícího dne požádal velvyslanec Šigemicu v Moskvě o urovnání konfliktu a příměří. Sovětská strana s příměřím souhlasila, a tak byly 11. srpna ve 12 hodin zastaveny všechny bojové akce v prostoru jezera Chasan. Ozbrojený konflikt skončil vítězstvím SSSR, a hranice obou zemí proto zůstaly zachovány ve stejné podobě,

⁶¹ V ruských zdrojích nalezneme výšiny pod názvy сопка Безымянная (*sopka Bezymjannaja*) a сопка Заозёрная (*sopka Zaozjornaja*) v japonských zdrojích pak figurují názvy ベジミヤナヤ (*Bedžimjanaja*) a ザオジョルナヤ (*Zaodžorunaja*).

⁶² Skřivan, s. 147.

⁶³ Celkově šlo o 22 950 mužů, kteří stáli proti zhruba 7000–7300 japonským vojákům. (Coox, A. D., *The Lake Khasan Affair...*, s. 52.)

jako tomu bylo před vypuknutím incidentu. Sověti však za toto vítězství těžce zaplatili, během bojů zemřelo 717 vojáků, 75 bylo pohřešovaných a 2752 mužů bylo zraněno.⁶⁴ Oproti tomu ztráty na japonské straně činily 526 mrtvých a 913 zraněných.⁶⁵

Jakmile utichly poslední výstřely a státní hranice mezi zneprátelenými zeměmi dostala jasnou podobu, nadešel čas pro vojenské analytiku obou zemí. Jejich úkolem byla důkladná analýza právě ukončeného konfliktu a vyvození závěrů, které by poskytly potřebnou taktickou výhodu nad nepřítelem v případě propuknutí dalšího konfliktu.

Sovětské vrchní velení, přestože vyšlo ze střetnutí vítězně, pokládalo vedení bojových akcí u jezera Chasan za neúčinné. Rudá armáda si sice v boji poprvé úspěšně vyzkoušela moderní způsob boje, během něhož byly do kombinovaných útoků zapojeny různé složky armády, avšak vysoké ztráty a relativně pomalý postup sovětských jednotek odsunuly tento fakt do pozadí. Armádní velení v Moskvě svalilo vinu za neefektivní velení na maršála Bljuchera. Maršál byl nejdříve odvolán ze své funkce a později, 9. listopadu 1938, byl zavražděn v rámci tzv. Velké čistky⁶⁶. Kromě změny ve velení došlo také k posílení a rozdělení Dálněvýchodní armády na dva samostatné celky s hlavními štáby ve městech Vladivostok a Chabarovsk. Výše uvedenou změnu kopírovalo i nové administrativní dělení Dálněvýchodního kraje⁶⁷, ke kterému došlo 18. října 1938. Vznikl tak Přímořský kraj⁶⁸ s centrem ve Vladivostoku a Chabarovský kraj⁶⁹ se správním centrem v Chabarovsku. Tyto změny měly umožnit Sovětům lépe a rychleji reagovat na případnou agresí ze strany Japonska.

Na rozdíl od sovětských analýz, které zpochybňovaly schopnosti, výzbroj a taktiku sovětského vojáka, ty japonské postrádaly dostatek sebekritiky. Generální štáb japonské císařské armády (参謀本部, *sanbó honbu*) měl za to, že boje u Chasanu prohrál strach politiků z otevřeného konfliktu se SSSR a s tím spjatá omezení v možnosti použití větší síly.⁷⁰ Japonští vojáci byli podle slov svých velitelů lépe vycvičení. Často byla

⁶⁴ Krivošejev, s. 65.

⁶⁵ COOX, Alvin D. The Lake Khasan Affair of 1938: Overview and Lessons. *Soviet Studies*. University of Glasgow: Routledge, 1973, 25(1): s. 53.

⁶⁶ Velká čistka (známá také jako stalinská čistka) je označení pro soubor politických represí a perzekucí, které v letech 1936–1938 nařídil Josif Stalin. Tyto čistky měly za úkol odstranit opozici v SSSR a podpořit tak Stalinovu neomezenou moc v zemi.

⁶⁷ Coox, A. D., *The Lake Khasan Affair...*, s. 57.

⁶⁸ V ruštině Приморский край (*Primorskij kraj*).

⁶⁹ V ruštině Хабаровский край, (*Chabarovskij kraj*).

⁷⁰ COOX, Alvin D. *The Pacific War*. In: Duus, Peter (ed.). *The Cambridge history of Japan: Volume 6 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 322.

vyzdvihována jejich schopnost sebeobětovat se, poslušnost a oddanost národu. Japonci oslavovali úspěchy, jichž dosáhli v tomto střetnutí při opakovaných útocích na bodáky.

Naopak byla upozaděna skutečnost, že počtem a úrovní nasazené techniky Sověti Japonce daleko převyšovali. Například v otázce mobility byli císařští vojáci zhruba na stejné úrovni, jakou disponovali v období rusko-japonské války.⁷¹ I přes všechny tyto nedostatky však Japonci nadále pohlíželi na sovětskou armádu jako na nekompetentního soupeře, který nemá v případě plnohodnotného konfliktu šanci dlouhodobě odolat japonským vojskům.

Jak jsme uvedli výše, obě strany si z konfliktu vzaly svá „ponaučení“. Sověti, zaskočení úrovní japonské pěchoty, byli schopni se ze svých chyb poučit a aplikovat nabyté zkušenosti do nových obranných plánů a taktik. Na druhé straně Japonci mylně vyhodnotili výsledky konfliktu jakožto ujištění se o své nadřazenosti nad západním nepřítelem, což mělo přinést fatální následky již v následujícím roce u Nomonhanu.

3.2. Nomonhan džiken

Po porážce japonské armády u jezera Chasan v roce 1938 dospěl Generální štáb japonské císařské armády k závěru, že napjatá situace na hranicích mezi Mandžukuem, Mongolskou lidovou republikou a Sovětským svazem by měla být dočasně stabilizována.⁷² Japonci hodlali přenést těžiště svých bojových akcí zpět do Číny⁷³, kde připravovali útok proti městům Wu-chan a Kanton. Generální štáb v Tokiu se snažil zabránit vedení bojů na dvou frontách zároveň, avšak jak se dočteme níže, jeho snaha byla zmařena bojechtivými důstojníky Kuantungské armády.

Velení Kuantungské armády se nelíbila vágnost nové politiky, kterou začalo Tokio uplatňovat vůči SSSR, a proto začalo s přípravou vlastních plánů vojenské agrese vůči Sovětskému svazu. V březnu 1939 byly hlavním štábem Kuantungské armády přijaty a schváleny dva dokumenty, které významně ovlivnily průběh budoucích událostí.

Prvním dokumentem byl Plán Osm-B, jenž vypracovali plukovník Takuširó Hattori (服部卓四郎, *Hattori Takuširó*, 1901–1960), plukovník Masao Terada (寺田雅雄, *Terada*

⁷¹ Coox, A. D., *The anatomy of a small war*. s. 359–360.

⁷² Goldman, s. 119.

⁷³ VASILJEVOVÁ, Zdeňka. Dějiny Japonska. Praha, Svoboda, 1986. s. 434.

Masao, 1895–1987) a major Takeharu Šimanuki (島貫武治, *Šimanuki Takeharu*,?–?). Tento plán počítal v pětiletém horizontu s rozsáhlým a překvapujícím útokem proti Sovětskému svazu. Útok měl být veden ze západního a severozápadního Mandžukua a jeho cílem bylo jezero Bajkal a město Čita.⁷⁴

Autorem druhého dokumentu přijatého 25. března 1939, rozkazu 1488, byl major Masanobu Cudži⁷⁵ (辻政信, *Cudži Masanobu*, 1901–1961). Text rozkazu 1488 se nesl v duchu „ti, co jsou dole, překonávají ty, co jsou nahoře“ (下克上, *gekokuđžó*). V podstatě tak Cudži vyzýval velitele lokální úrovně k neuposlechnutí rozkazů z vyšších míst, jestliže podřízení věří, že jejich jednání přinese ve svém důsledku Japonsku a císaři užitek. Jmenovitě pak dokument nabádal ke zničení všech sovětských jednotek, které by narušily státní hranice; vniknutí na sovětské území, pokud to situace bude vyžadovat; vymezení státní hranice tam, kde není pevně dána a v neposlední řadě, pokud dojde ke střetu s nepřítelem, bojovat až do vítězného konce.⁷⁶

Znění kontroverzního rozkazu 1488 bylo přeposláno také do Tokia na Generální štáb japonské císařské armády, avšak v důsledku právě probíhajících vyjednávání s nacistickým Německem a vrcholící války v Číně nevěnoval nikdo rozkazu 1488 adekvátní pozornost. Toto fatální pochybení nakonec vedlo ke krvavému střetu u řeky Chalchyn.⁷⁷

3.2.1. Počáteční boje

Jak jsme již předeslali v úvodu této kapitoly, iniciátorem bojů u řeky Chalchyn, které probíhaly v období mezi 11. květnem až 16. zářím 1939, bylo Japonsko. Incident se odehrál na sporné části hranic mezi Japonci ovládaným Mandžukuem a Mongolskou

⁷⁴ Goldman, s. 121.

⁷⁵ Cudži patřil ke klíčovými důstojníkům, kteří připravovali operační plány pro Japonskou armádu v období před i během propuknutí tichomořské války. Přestože porážka u Nomonhanu padá na vrub jeho úzkoprsosti, později v roce 1942 ji odčinil jako jeden z hlavních tvůrců úspěšného malajsko-singapurského tažení. MARSTON, Daniel (ed.). *Průvodce válkou v Pacifiku: od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno: B4U, 2013. s. 55.

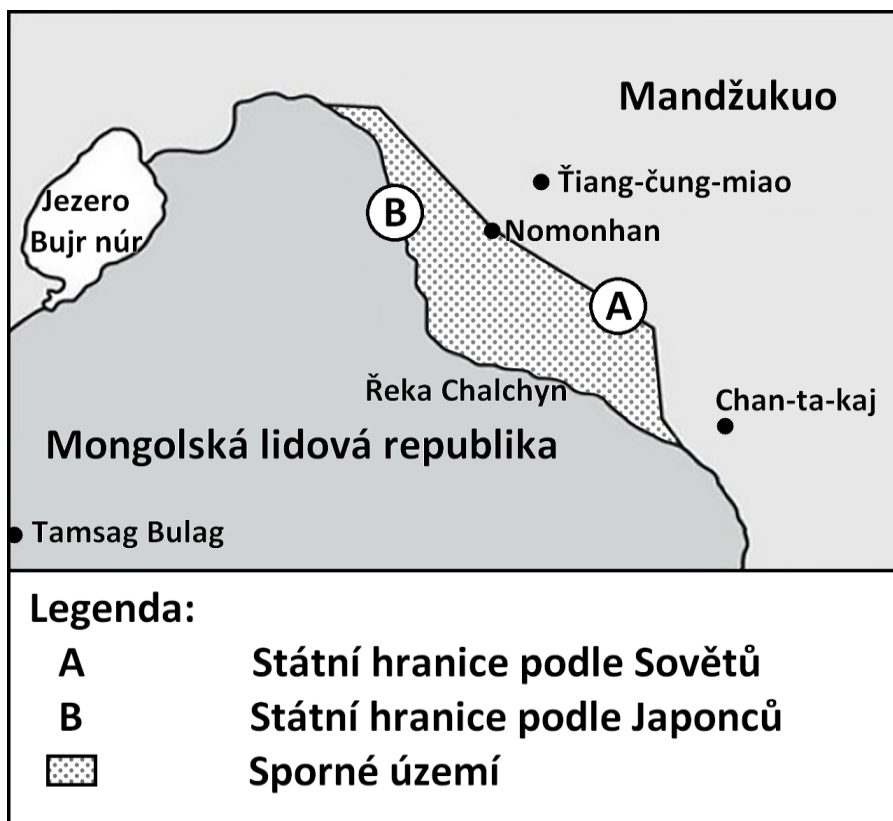
⁷⁶ Tamtéž. s. 123–124.

⁷⁷ V ruštině Бои на Халхин-Голе (*Boj na Chalchin-Golje*).

lidovou republikou v prostoru vymezeném řekou Chalchyn⁷⁸ na západě a osadou Nomonhan⁷⁹ na východě.

Podle Japonců probíhala státní hranice mezi oběma zeměmi korytem řeky Chalchyn. Dané prohlášení bylo založeno na tvrzení místních obyvatel a bezmála 18 různých mapách⁸⁰, které však nebyly starší více než 20 let. Oproti tomu podle Mongolů kopírovala hranice tok řeky ve vzdálenosti zhruba 16 kilometrů východněji a byla vymezena osadou Nomonhan.⁸¹ Žádná ze stran se nechtěla vzdát svých nároků na sporné území, a proto pravidelně docházelo k menším potyčkám mezi pohraničními jednotkami obou zemí.

Mapa Nomonhan

(Zdroj: GOLDMAN, Stuart D. *Nomonhan, 1939; The Red Army's Victory That Shaped World War II*. Annapolis: Naval Institute Press, 2012.)

⁷⁸ V ruských zdrojích nalezneme řeku pod názvem Chalchin-Gol (Халхин-Гол), v japonských zdrojích pak pod názvem Haruha kawa (ハルハ川).

⁷⁹ Rusové pro osadu používají název Chalchgol (Халхгол). Aleš Skřivan ve své knize *Japonská válka 1931–1945* uvádí jména Nomonham či Nomungan. (s. 155) Pro potřeby této práce však budeme používat české transkripce japonského názvu ノモンハン (Nomonhan).

⁸⁰ Alvin Coox ve své práci *Nomonhan: Japan against Russia, 1939* uvádí, že současní japonské historikové se shodují na neoprávněnosti japonských nároků na toto území. s. 146.

⁸¹ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 143.

Situace u Nomonhanu eskalovala 11. května 1939, nedlouho poté, co vešel v platnost rozkaz 1488. Mongolská pohraniční hlídka o síle 20 mužů byla zpozorována v blízkosti Nomonhanu.⁸² Mandžukuové proti narušitelům vyslali 40 jezdců na koních, kterým se podařilo nepřátele zahnat zpátky za řeku Chalchyn. Následujícího dne se situace obrátila a Mandžukuové museli ustoupit před 60 mongolskými vojáky, kteří posléze znovu obsadili pozice u Nomonhanu. Dne 13. května se o pohraničních srážkách dozvěděl generálporučík Mičitaró Komacubara (小松原道太郎, *Komacubara Mičitaró*, 1885–1940), velitel 23. pěší divize, která byla zformována v dubnu 1938 a měla na starost obranu Mandžukua v oblasti Nomonhanu. Komacubara zareagoval v souladu s rozkazem 1488 a rozhodl se nepřátelské síly zneškodnit za použití síly.⁸³ K útoku, který proběhl 15. května, vyčlenil 700 jezdců na koních a tři nákladní vozidla převážející pěchotu. Kromě toho získal Komacubara od svého nadřízeného, generála Kenkičiho Uedy, k dispozici rovněž leteckou podporu o síle 56 letadel (včetně lehkých bombardérů, které provedly nálet na mongolské pozice).⁸⁴ Japoncům se opět povedlo nepřátele zahnat zpět na západní břeh řeky Chalchyn.

Přestože ztráty na obou stranách v této fázi střetnutí byly minimální, letecký útok provedený Japonci napomohl k dalšímu vyostření konfliktu. Sovětské jednotky, které byly v Mongolské lidové republice rozmístěny na základě sovětsko-mongolského paktu o vzájemné vojenské pomoci z roku 1936, se rozhodly zakročit a do oblastí vyslaly vojenské útvary pod vedením nadporučíka Afinogeneva Bykova (Афиногенов Борисович Быков, *Afinogenov Borisovič Bykov*, ?–?).⁸⁵ Sovětské jednotky skládající se z pěchoty, obrněných automobilů a motorizovaného dělostřelectva zaujaly pozice na západním břehu řeky Chalchyn, zatímco část 6. jezdecké divize Mongolské lidové armády zaujala pozice na východní straně řeky Chalchyn. Japonci, kteří takové jednání brali jako provokaci, se rozhodli zakročit ještě větší silou než minule.

Generál Komacubara povolal k novému útoku 1600 mužů z 23. divize Kuantungské armády a 450 mandžuských pohraničnicků. Podporu jednotek pak zajišťovalo těžké a protitankové dělostřelectvo. Útok se měl uskutečnit 21. května 1939, avšak v době vrcholících příprav do věci zasáhlo velitelství Kuantungské armády. Komacubarovi

⁸² Podle japonského výkladu polohy státní hranice v oblasti šlo o jasné narušení mandžuské suverenity, z mongolského hlediska se vojáci pohybovali na území Mongolské lidové republiky.

⁸³ Goldman, s. 128.

⁸⁴ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 196–197.

⁸⁵ Goldman, s. 129–130.

bylo doporučeno, aby se alespoň dočasně zdržel dalších bojových akcí, dokud si Kuantungská armáda nenakloní k útoku Generální štáb v Tokiu.⁸⁶ Generál Komacubara se rozhodl nerespektovat doporučení ke zrušení útoku, učinil však ústupek v podobě přesunutí akce na 28. května. V období od 15. do 28. května tak zavládl u Nomonhanu relativní klid, boje se omezily výhradně na letecká střetnutí, v kterých měli zkušenější japonští piloti navrch⁸⁷.

Japonský útok z 28. května 1939 počítal s obklíčením a zničením mongolských sil na východní straně řeky Chalchyn. Útok měly provést dvě úderné skupiny, z nichž jednotka pod vedením plukovníka Jaozóa Azumy (東八百蔵, *Azuma Jaozó*, 1891–1939) měla za úkol zajistit most přes řeku Chalchyn a působit jako „kovadlina“, kdežto skupina, již velel plukovník Takemicu Jamagata (山縣武光, *Jamagata Takemicu*, ?–?), měla představovat „kladivo“, které udeří na „kovadlinu“⁸⁸. Poté se měly vítězné japonské jednotky urychleně stáhnout zpět za Nomonhan, čímž by byly ukončeny veškeré vojenské akce. Japonský plán ale nepočítal se sovětskými posilami, které Bykov, očekávající nepřátelský útok, do oblasti přisunul.⁸⁹

Boje z 28. a 29. května 1939 skončily pro Japonce katastrofou. Jednotkám plukovníka Azumy se sice podařilo ranním útokem spojené sovětsko-mongolské síly zaskočit a dosáhnout břehu Chalchynu, avšak když se pokusily zajistit most přes řeku, zjistily, že je silně bráněn obrněnými jednotkami nepřítele. Bez účinných protitankových zbraní nezbyvalo Azumovým mužům nic jiného, než se zakopat a vyčkat na Jamagatovy jednotky, které se k nim v průběhu dne měly probojovat. Skupina plukovníka Jamagaty se však setkala se silným odporem sovětských jednotek a nakonec byla přinucena se stáhnout. Nejenže Japoncům nevyšel pokus o obklíčení nepřítele, nýbrž Azumova skupina vinou poruchy na radiostanici sama padla do obklíčení. Japonský důstojník v neudržitelné pozici nařídil 29. května zbytku svých mužů provést útok na bodáky, který nikdo z císařských vojáků nepřežil.⁹⁰

⁸⁶ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 202.

⁸⁷ Coox v knize *Nomonhan: Japan against Russia, 1939* uvádí, že se Japoncům v tomto období podařilo sestřelit minimálně 20 sovětských letadel bez vlastních ztrát. s. 202–203.

⁸⁸ Japonci pro tento typ útoku používají výraz 分身攻撃 (*bunšin kógeki*).

⁸⁹ Goldman, s. 134–136.

⁹⁰ DREA, Edward J. *Nomonhan: Japanese-Soviet Tactical Combat, 1939*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute, 1981. s. 28.

Japonské ztráty čítaly zhruba čtvrtinu z celkového počtu nasazených mužů. V boji zemřelo 359 mužů, 119 bylo zraněno a 12 bylo pohřešováno. Sověti oproti tomu ztratili 138 mužů a zraněno bylo 198 mužů.⁹¹

3.2.2. Eskalace konfliktu

Přestože Kuantungská armáda utrpěla v bitvě z 28. května 1938 drtivou porážku, snažila se tuto skutečnost utajit před veřejností. Náčelník generálního štábu Kuantungské armády, generál Rensuke Isogai (磯谷廉介, *Isogai Rensuke*, 1886–1967), odeslal 30. května do Tokia optimistické hlášení, v němž informoval Generální štáb o úmyslech Kuantungské armády vyhnout se vysokým ztrátám na životech a zbytečném prodlužování konfliktu. V závěru zprávy pak požadoval o dodání materiálu pro stavbu pontonového mostu a plavidel vhodných pro přebrodění řeky.⁹² Kdyby věnoval Generální štáb japonské císařské armády dostatečnou pozornost obsahu tohoto hlášení, bylo by mu jasné, že plány Kuantungské armády jsou ve skutečnosti odlišné od těch, které se armáda snažila v Tokiu prezentovat.

V následujícím období mezi 31. květnem až 16. červnem 1939 panoval na bojišti relativní klid, boje se omezily na sporadické letecké souboje. Sověti, znepokojeni vývojem událostí, se rozhodli posílit obranu a povolali do oblasti posily v podobě 11. tankové brigády, 7., 8. a 9. mechanizované brigády, 36. střelecké divize, 8. jezdecké divize a oddílu těžkého dělostřelectva, které podporovalo přes 100 stíhacích letadel^{93,94}. Ke změně došlo také na pozici vrchního velitele, kde generálmajora Nikolaje Feklenka (Николай Владимирович Фекленко, *Nikolaj Vladimírovič Feklenko*, 1901–1951) nahradil budoucí čtyřnásobný držitel Řádu hrdina Sovětského svazu, Georgij Žukov (Георгий Константинович Жуков, *Georgij Konstantinovič Žukov*, 1896–1974).

Přísun čerstvých posil a změna ve vedení se odrazily v chování doposud spíše pasivní Rudé armády. Ve dnech 17. června a 19. června provedli Sověti dva nálety na skladiště pohonných hmot nacházející se na japonském území. Ačkoliv byly škody, jež napáchaly sovětské bomby, minimální, samotný akt bombardování japonského území představoval

⁹¹ Goldman, s. 139.

⁹² Tamtéž. s. 139.

⁹³ Mezi piloty bylo i 21 elitních stíhačů, držitelů Řádu hrdina Sovětského svazu.

⁹⁴ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 252–253.

pro Japonce šok. V nastalém zmatku přišel major Cudži s velkolepým plánem, který měl vyústit v konečnou porážku sovětsko-mongolských sil. Cudžimu společně s plukovníky Hattorim a Teradou netrvalo ani půl dne, aby získali svolení k provedení akce od velitele Kuantungské armády, generála Kenkičiho Uedy. Jak poznamenal ve své knize Stuart Goldman, princip *gekokudžó* opět slavil úspěch.⁹⁵

Útoku se měly zúčastnit kromě Komacubarovy 23. divize také jednotky 7. divize, pluk motorizovaného dělostřelectva, tankový oddíl generálporučíka Masaomiho Jasuoky (安岡正臣, *Jasuoka Masaomi*, 1886–1948) a 2. letecká skupina o síle 180 letadel.⁹⁶

Před vlastním pozemním útokem však bylo nutné nejdříve vybojovat vzdušnou převahu, která by poskytla Japoncům taktickou výhodu. Jelikož se nově povolání sovětsí piloti ukázali být více než rovnými soupeři, rozhodlo se vedení Kuantungské armády překvapit nepřítele na zemi a 27. června uskutečnilo nálet na polní letiště u města Tamsag Bulag nacházející se zhruba 120 km hluboko v mongolském území. Japonským bombardérům se podařilo zastihnout Sověty nepřipravené a po návratu na domovská letiště nahlásily přes 100 zničených⁹⁷ nepřátelských letadel.

Velení Kuantungské armády bylo z úspěšného náletu na Tamsag Bulag nadšeno, avšak Generální štáb v Tokiu byl jiného názoru. Neohlášená bombardovací akce hluboko v mongolském území rozhněvala i samotného císaře Hirohita, který pro Uedu požadoval přísné napomenutí a odpovídající trest.⁹⁸ Situaci se pokusil vyřešit vrchní velitel Generálního štábu císařské armády princ Kan'in (閑院宮載仁親王, *Kan'in no mija Kotohito šinnó*, 1865–1945), který vydal rozkaz omezující použití letectva pouze pro účely obrany vlastního teritoria a dále nařídil generálovi Uedovi, aby konflikt u Nomonhanu opět lokalizoval a zdržel se případných bojových akcí na území Mongolské lidové republiky.

Nehledě nově přichozích rozkazů, Komacubarovy jednotky postavily v noci z 2. na 3. července 1939 pontonový most přes řeku Chalchyn a zaútočily na nic netušící Sověty. Pontonový most neměl dostatečnou nosnost, aby se na západní břeh kromě pěchoty dostaly i Jasuokovy tanky, a proto bylo primárním cílem útoku dobytí mostu

⁹⁵ Goldman, s. 147.

⁹⁶ Tamtéž. s. 147–148.

⁹⁷ Coox, A. D., *Nomonhan*. s. 276.

⁹⁸ Tamtéž. s. 279.

mongolského. Ziskem mostu by početná sovětsko-mongolská vojska zůstala obklíčena na východní straně řeky. Žukov si byl výše uvedené hrozby vědom a vyslal do protiútoků tanky 11. tankové brigády, které za cenu vysokých ztrát zastavily útok japonské pěchoty.⁹⁹ Prolomit sovětské linie se nepodařilo ani Jasuokovým tankům, a jelikož bylo japonské momentum kompletně zastaveno, vydal generál Komacubara rozkaz k ústupu. Poslední vojáci císařské armády se stáhli do výchozích pozic 5. července zanechávajíc za sebou přes 800 padlých spolubojovníků.¹⁰⁰

Kuantungská armáda si nechtěla přiznat další neúspěch v pořadí, a tak se v období mezi 7. až 25. červencem 1939 uchýlila k sérii nočních útoků a dělostřeleckému ostřelování nepřátelských pozic. Mezitím byl 20. července generál Isogai povolán do Tokia, kde mu bylo vedoucím operační divize Generálního štábu císařské armády, generálmajorem Gunem Hašimotem (橋本群, *Hašimoto Gun*, 1886–1963) oznámeno, že Nomonhanský incident bude diplomaticky urovnán s příchodem zimy a Japonsko uzná sovětské územní nároky.¹⁰¹

Když se o plánech Generálního štábu dozvěděl generál Ueda, rozhodl se je ignorovat. Místo zmírnění konfliktu vydal rozkazy k přípravě nové ofenzívy u Nomonhanu. Jako součást přípravných opatření byla 4. srpna 1939 v rámci Kuantungské armády vytvořena 6. armáda,¹⁰² jejímž velitelem byl jmenován Rippei Ogisu (荻洲立兵, *Ogisu Rippei*, 1884–1949). 6. armáda měla k dispozici zhruba 75 tisíc mužů, 500 děl různých ráží, 182 tanků a podporu 300 letadel.¹⁰³

Nicméně Japonci nebyli jediní, kdo se začal připravovat na útok. Stupňující se napětí v Evropě, jež předznamenávalo brzký začátek druhé světové války, dlouhou dobu bránilo Sovětům v přesunech většího počtu jednotek k Nomonhanu. Změna situace nastala v srpnu 1939. Sovětský svaz a fašistické Německo zahájily tajná jednání, jejichž výsledkem byl 23. srpna podpis paktu o neútočení¹⁰⁴.¹⁰⁵ Vůdce Sovětského svazu, Josif

⁹⁹ Japonci v bitvě poprvé využili taktiku "lidských kulek" (肉薄攻撃, *nikuhaku kógeki*), které později během války v Pacifiku vstoupily do širšího podvědomí jako "sebevraždné útoky" (特攻, *tokkó*).

¹⁰⁰ Coox, A. D., *Nomonhan*, s. 342.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 179–180.

¹⁰² Armáda ve skutečnosti existovala pouze na papíře. Jejím úkolem bylo zbavit velení Kuantungské armády přímé odpovědnosti za boje u Nomonhanu. Její jádro tvořily 23. a 7. divize. (Goldman, s. 181.)

¹⁰³ Krivošejev, s. 71.

¹⁰⁴ Smlouva bývá označována také jako „pakt Ribbentrop-Molotov“ podle jmen ministrů zahraničí, kteří smlouvu podepsali.

¹⁰⁵ Coox, A. D., *Nomonhan*, s. 578–579.

Stalin¹⁰⁶ (Иосиф Виссарионович Сталин, *Josif Vissarionovič Stalin*, 1878–1953) vydal rozkaz k „vyhnání japonských samurajů, kteří napadli území přátelské Mongolské lidové republiky.“¹⁰⁷ Žukov, který konečně dostal tolik potřebné posily, měl nyní pod svým vedením 57 tisíc mužů, 542 děl, 489 tanků, 358 obrněných vozidel a vzdušné krytí zabezpečovalo 515 letadel.¹⁰⁸

Sovětský útok započal v ranních hodinách 20. srpna 1939. Po leteckém útoku a následné tříhodinové dělostřelecké přípravě (nejsilnější, jaké kdy byly do té doby v historii japonští vojáci vystaveni) přebrodily pěší a tankové jednotky za pomoci pontonových mostů řeku Chalchyn. Postupem ve dvou směrech zároveň se Žukovovi podařilo během tří dnů obklíčit hlavní část 6. armády a uvěznit ji mezi Chalchynem na západě a Nomonhanem na východě.

Osud 6. armády se zdál být zpečetěn. Generál Ogisu mohl k záchraně svých mužů vyslat pouze necelých 5 tisíc mužů, ti se však na frontu dostali až 27. srpna, kdy již bylo nad jejich síly prorazit sovětské obklíčení. Dělostřelecké ostřelování a neustálé sovětské útoky si vybraly svou daň. Komacubarova 23. divize ztratila 76 % svých mužů, 7. divize ztratila dokonce 91 % svých mužů. Poslední zoufalý odpor byl ukončen 31. srpna 1939.¹⁰⁹

Když se o zničení 6. armády dozvěděla vláda v Tokiu, premiér generál Nobujuki Abe (阿部信行, *Abe Nobojuki*, 1875–1953) pověřil japonského velvyslance v Moskvě Šinegoriho Tógóa (東郷茂徳, *Tógó Šinegori*, 1882–1950), aby uzavřel se Sověty co nejdříve mír. Ten byl nakonec podepsán 15. září v Moskvě a uznal sovětské nároky na pohraniční území u Nomonhanu.¹¹⁰

Nomonhanské tažení představovalo pro Kuantungskou armádu největší debakl, jaký do té doby na bitevním poli zažila. Ztráta 20–25 tisíc¹¹¹ mrtvých a raněných (Sověti přišli o 25 tisíc mužů¹¹²) představovala pro vedení japonské armády v Tokiu víc, než kolik bylo ochotno akceptovat. Ministr války Šunroku Hata (畑俊六, *Hata Šunroku*,

¹⁰⁶ Vlastním jménem Josif Vissarionovič Džugašvili (Иосиф Виссарионович Джугашвили).

¹⁰⁷ Cit. In.: Goldman, s. 182.

¹⁰⁸ Krivošejev, s. 71.

¹⁰⁹ Goldman, s. 201.

¹¹⁰ Coox, A. D., *Nomonhan*, s. 905–907.

¹¹¹ Údaje o počtu mrtvých a zraněných se u jednotlivých autorů liší, například Snow ve své eseji uvádí počet 18 tisíc mrtvých. (SNOW, Philip. *Nomonhan – The Unknown Victory. History Today*. London: History Today Ltd., 1990, 49 (July). s. 26.)

¹¹² Goldman, s. 201.

1879–1962) znepokojen přílišnou měrou autonomie a neposlušnosti Kuantungské armády odvolal z funkce jejího velitele, generála Uedu. Trestu neunikli ani další z tvůrců „nomonhanské katastrofy“ Hattori, Terada a Cudži, kteří byli převeleni z generálního štábu Kuantungské armády k jiným jednotkám.¹¹³

Porážka japonských jednotek u Nomonhanu vedla, kromě důležitých personálních změn ve vedení Kuantungské armády, ještě k jedné zásadní změně, a to k přehodnocení japonského postoje vůči SSSR. Japonci si začali uvědomovat, že Sovětská armáda zdaleka nepřipomíná carské vojsko, proti kterému stáli v letech 1904–1905. Sovětská technika již nespolehala pouze na svou kvantitu, ale kvalitativně překonávala techniku japonskou. Například nové sovětské tanky T-34, které Sověti u Nomonhanu testovali a které později sehrály významnou roli během německé invaze do SSSR, byly pro japonská děla prakticky neprůstřelné.¹¹⁴

Armáda proto rozhodla o vývoji nového 47 mm protitankového kanónu, který by dokázal prorazit pancíř nových sovětských tanků. Současně s vývojem nového protitankového kanónu byl zahájen i vývoj středního tanku, který by byl schopen silou svého pancéřování a účinnou výzbrojí konkurovat tankům západních mocností.¹¹⁵ Prozatím však nebyla císařská armáda schopná zajistit dostatečnou obranu svých pěchotních divizí před velkými počty sovětských obrněnců. Dosavadní politická doktrína „Expanze severním směrem“ se otřásala v základech.

¹¹³ Coox, A. D., *Nomonhan*, s. 905–907.

¹¹⁴ Goldman, s. 193.

¹¹⁵ DREA, Edward J. *In the service of the Emperor: essays on the Imperial Japanese Army*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1998. s. 7–8.

4. Expanzivní politika Japonska po roce 1939

Japonsko se na podzim roku 1939 dostalo do poměrně nezáviděníhodné situace. Porážka Kuantungské armády sovětsko-mongolskými vojsky u Nomonhanu nepochybně otřásla japonským sebevědomím, avšak větší překvapení způsobil v diplomatických kruzích podpis sovětsko-německého paktu o neútočení. Japonsko, které se s nacistickým Německem postupně sblížovalo již od podpisu Paktu proti Kominterně v roce 1936, pokládalo pakt o neútočení za zradu. Japonci totiž předpokládali, že je případné spojení s nacistickým Německem ochrání před nebezpečím ze strany Sovětského svazu.¹¹⁶ Podepsaný pakt o neútočení nejenže dosavadní japonské plány na zabezpečení své vedoucí pozice v Asii zničil, ba dokonce naopak posílil postavení SSSR.

Japonci byli najednou na mezinárodní scéně osamoceni. Vyjednávání vojenské aliance s Německem bylo přerušeno a tehdejší vláda profašisticky orientovaného premiéra Kiičiróa Hiranumy (平沼騏一郎, *Hiranuma Kiičiró*, 1867–1952) podala demisi.

Následně se na postu premiéra v rychlém sledu vystřídali generál Nobujuki Abe (阿部 信行, *Abe Nobujuki*, 1875–1953) a admirál Micumasa Jonai (米内光政, *Jonai Micumasa*, 1880–1948), kteří se překerní situaci pokusili vyřešit změnou orientace zahraniční politiky na Velkou Británii a Spojené státy americké.¹¹⁷ Nicméně v polovině roku 1940 již nebylo možné, aby čím dál více mezinárodně orientovaná vláda Spojených států amerických podala pomocnou ruku zemi, která svými expanzivními záměry destabilizovala zavedené poměry v Asii a Tichomoří.

4.1. Sbližování s Německem a sovětsko-japonský pakt o neútočení

Rozhořčení z Německa a jeho zahraniční politiky, která Japonsko nepřímou odsoudila do mezinárodní izolace, se začalo pomalu vytrácet na přelomu jara a léta 1940. Německo v té době slavilo na evropském bojišti jeden úspěch za druhým. Během poměrně krátkého období se Němcům podařilo obsadit Polsko, Dánsko, Norsko, země Beneluxu

¹¹⁶ Čejka s. 181–182.

¹¹⁷ GORDON, Berger M. *Politics and milization in Japan, 1931–1945*. In: Duus, Peter (ed.). *The Cambridge history of Japan: Volume 6 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. s. 137–138.

a nakonec 22. června 1940 i Francii. Japonci byli německým postupem upřímně fascinováni. Stal se pro ně příkladem, že i relativně malá země, obklopená nepřáteli, může obstát v soupeření se světovými velmocemi.

Vzhledem k výše uvedenému mezinárodnímu vývoji byla situace Jonaiova vládního kabinetu neudržitelná. V červenci 1940 byl Jonai donucen opustit premiérské křeslo a do čela vlády se již podruhé dostal princ Konoé. Ministrem války se stal generál Tódžó a ministrem zahraničních věcí byl jmenován proněmecky zaměřený Jósuke Macuoka (松岡洋右, *Macuoka Jósuke*, 1880–1946). Nová vláda měla za úkol sjednotit Japonsko a připravit ho na blížící se válku. Pro bezproblémový chod válečných příprav bylo nutné zbavit se opozice, a tak došlo krátce po Konoeho nástupu do funkce k rozpuštění politických stran, které byly založeny na liberalismu, demokracii a socialismu.¹¹⁸ V návaznosti na rozpuštění politických stran byla 12. října 1940 vytvořena organizace Asociace pro podporu trůnu (大政翼賛会, *Taisei Jokusankai*), která měla stmelit národní jednotu.¹¹⁹

Kromě odstranění opozice obnovila Konoeho vláda tajná vyjednávání s Německem, která vyvrcholila 27. září 1940 podpisem Paktu tří (日独伊三国間条約, *Ničidokui sangokukan džójaku*) mezi Japonskem, Německem a Itálií. Japonsko si od smlouvy mimo jiné slibovalo, že mu nacistické Německo, v roli prostředníka, pomůže urovnat vztahy se Sovětským svazem. Tohoto cíle Japonci dosáhli 13. dubna 1941, kdy se jim po sérii dlouhých vyjednání podařilo, po vzoru Německa, podepsat se SSSR vzájemný pakt o neútočení (日ソ中立条約, *Nisso čuricu džójaku*), jehož platnost byla pět let.¹²⁰

Další položky Paktu tří zaručovaly Japonsku vojenskou podporu ostatních členů paktu v případě napadení cizí mocností a volnou ruku v zavedení „nového pořádku“ v asijských koloniích poražených evropských mocností. Japonská zahraniční politika mohla slavit prozatímní úspěch, ovšem nikdo z členů vlády netušil, že Německo v blízké budoucnosti postaví svého spojence opět do absurdní situace.

V ranních hodinách 22. června 1941 překročila německá vojska hranice Sovětského svazu a zahájila plán Barbarossa, invazi do SSSR. Po Japoncích, kteří před zhruba

¹¹⁸ Skřivan, s. 171.

¹¹⁹ Gordon, s. 146.

¹²⁰ Drea, *In the service of the Emperor*, s. 31.

dvěma měsíci uzavřeli smlouvu o neútočení se Sověty, bylo najednou¹²¹ požadováno, aby podpořili německý útok, a dodrželi tak podmínky Paktu tří.

Kvůli projednání německého požadavku na pomoc při útoku proti SSSR bylo 2. července 1941 svoláno setkání vlády za účasti císaře Hirohita (御前会議, *gozenkaigi*). Vláda se zde usnesla, že nevstoupí do války se Sovětským svazem, dokud nebude zcela jasné, že Německo právě probíhající konflikt vyhraje nebo dojde k revoluci a následnému odtržení Dálněvýchodní oblasti od zbytku SSSR.¹²² Velitelství pozemní armády v Tokiu dokonce vypracovalo pro případ potřeby plán mobilizace Kuantungské armády, avšak pomalý postup Wehrmachtu nakonec přinutil japonské generály 5. srpna 1941 definitivně opustit myšlenku „Expanze severním směrem“.

4.2. Plán agrese vůči Spojeným státům americkým

Diplomatické vztahy mezi Spojenými státy americkými a Japonskem se ještě na počátku roku 1940 zdály poměrně vyrovnané. Spojené státy sice dlouhodobě veřejně odsuzovaly japonskou agresi v Číně, ale jinak se odmítaly v konfliktu jakkoliv angažovat. I nadále zásobovaly americké firmy Japonsko ocelovým šrotem a ropou, surovinami tolik potřebnými pro japonské válečné operace.

Situace se změnila až v září 1940, kdy došlo k již zmíněnému podpisu Paktu tří. Japonsko zahájilo realizaci plánu „Expanze jižním směrem“ a začalo pozvolna stupňovat tlak na Nizozemskou východní Indii a Francouzskou Indočínu. Když pak japonská armáda vtrhla do severní Francouzské Indočiny, Spojené státy americké sáhly k ekonomickému nátlaku na Japonsko a omezily vývoz leteckého benzínu, oceli a železného šrotu.¹²³ Tato omezení sice zasáhla japonskou ekonomiku, ale jejich dopad byl pro japonskou armádu a zbrojní průmysl stále ještě snesitelný.

V této době také vznikla koncepce Velké východoasijské sféry vzájemné prosperity (大東亜共栄圏, *Daitóa Kjóeiken*). Sféra vzájemné prosperity měla být ekonomickým

¹²¹ Němci se rozhodli, že nebudou Japonce o chystaném útoku informovat v dostatečném předstihu. Báli se totiž, že by Japonci této informace zneužili při vyjednávání se Sověty a Brity. (Skřivan, s. 196–197.)

¹²² Drea, *In the service of the Emperor*, s. 32.

¹²³ Reischauer a Craig, s. 253.

společenstvím Japonci okupovaných území, která by pomohlo Japonsku uspokojit akutní potřebu surovinových zdrojů a odbytišť pro japonské výrobky.¹²⁴

Je celkem logické, že americké ekonomické sankce zvýšily napětí ve vzájemných vztazích s císařským Japonskem. Nebyly však tím jediným, čím Američané ohrozili japonské expanzivní plány. Dne 30. prosince 1940 poskytl americký prezident Franklin Delano Roosevelt (1882–1945) Číně půjčku v hodnotě 100 milionů dolarů.¹²⁵ V japonských očích byla finanční pomoc Číně jasným pokusem o narušení japonské sféry vlivu v Asii. Dalšími projevy nepřátelství měly být podle Japonců zákon o rozšíření námořnictva¹²⁶ a zákon o rozšíření námořnictva ve dvou oceánech (Two-Ocean Navy Act), který měl v Pacifiku vychýlit ručičku vah ve prospěch Spojených států.¹²⁷

Důležitým datem pro budoucnost války v Pacifiku se stal 13. prosinec 1940. Toho dne se zástupci náčelníka generálního štábu císařského námořnictva Nobutakemu Kondóovi (近藤信竹, *Kondó Nobutake*, 1886–1953) očitly na stole kopie zápisu tajného jednání britského válečného kabinetu ze srpna 1940, jež se podařilo získat německým spojencům při akcích proti britským obchodním lodím v Indickém oceánu. Obsah dokumentů naznačoval, že americký spojenec Velká Británie nevstoupí do války proti Japonsku, pokud Japonsko napadne Francouzskou Indočínu, a že Velká Británie považuje Thajsko a Hongkong za neubránitelné v případě japonské invaze.¹²⁸

I na základě znění těchto dokumentů se japonská vláda během svého zasedání za přítomnosti císaře Hirohita oficiálně rozhodla začít s přípravou na válku proti Velké Británii, Spojeným státům americkým a jejím spojencům.¹²⁹ Navzdory přijatému usnesení Japonsko neopustilo možnost diplomatického vyjednávání. Do Washingtonu byl vyslán jako velvyslanec admirál Kičisaburó Nomura (野村吉三郎, *Nomura Kičisaburó*, 1877–1964), který měl za úkol vyjednat s americkým ministrem zahraničních věcí Cordellem Hullem (1871–1955) podmínky, které by Japonsku

¹²⁴ Samuels, s. 28.

¹²⁵ Skřivan, s. 190.

¹²⁶ Tzv. Vinsonův zákon počítal s navýšením tonáže amerických válečných lodí o 11 % a stavbou 4 500 letadel pro námořnictvo.

¹²⁷ Marston, s. 34.

¹²⁸ Tamtéž, s. 34.

¹²⁹ Skřivan, s. 206.

zabezpečily hegemonní postavení v Asii. Hull však jakoukoliv pomoc Spojených států při budování japonské říše odmítal.

Zlomový okamžik v japonsko-amerických vztazích nastal 25. července 1941. Spojené státy uvalily na Japonsko totální embargo a zmrazily veškerá japonská aktiva na své půdě. Stalo se tak v reakci na obsazení zbytku Francouzské Indočíny japonskou armádou.¹³⁰ Amerického příkladu postupně následovaly i Velká Británie, Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Nizozemská východní Indie a většina latinskoamerických zemí.

Situace japonské ekonomiky se stala kritickou. Bez přísunu životně důležitých potravin a surovin potřebných pro další vedení války v Číně hrozilo Japonsku vyhladovění a ztráta dobytých území. 6. září 1941 bylo na jednání vlády za přítomnosti císaře rozhodnuto, že pokud nebude do začátku října téhož roku dohodnuto obnovení životně důležitých dodávek ropy, zahájí Japonsko válku se Spojenými státy.¹³¹

V následujících týdnech začalo japonské námořnictvo s přípravou realizace odvážného plánu leteckého útoku na základnu amerického námořnictva Pearl Harbor (真珠湾攻撃, *Šindžu wan kógeki*), která se nacházela na Havajských ostrovech. Hlavním tvůrcem útoku, který vznikl v tajnosti již od roku 1940, byl admirál Isoroku Jamamoto (山本五十六, *Jamamoto Isoroku*, 1884–1943).¹³² Jeho záměrem bylo pomocí jednoho rozhodujícího útoku (艦隊決戦, *kantai kessen*) ochromit akceschopnost americké pacifické flotily, v důsledku čehož by Japonci získali námořní nadvládu potřebnou pro plánovanou invazi do Nizozemské východní Indie, Singapuru a Filipín.

Mezitím nabídl Nomura Washingtonu výměnou za obnovení obchodní dohody, dodávek ropy a uznání „zvláštních japonských zájmů v Číně“ stažení japonských vojsk z Indočíny a zastavení expanze směrem na jih Asie. Američané nekompromisně odmítli a místo toho vznesli požadavek na kompletní stažení japonských vojsk z Francouzské Indočíny i Číny.¹³³

Na pozadí vrcholících válečných příprav podal premiér Konoje demisi. Do čela nové vlády byl 18. října 1941 jmenován dosavadní ministr války Tódžó. Premiér Tódžó během 36 hodin sestavil novou vládu a okamžitě začal s finální fází příprav války proti

¹³⁰ Marston, s. 27.

¹³¹ Reischauer a Craig, s. 254.

¹³² Skřivan, s. 184.

¹³³ Reischauer a Craig, s. 256.

Spojeným státům americkým. V neděli 2. listopadu požádal Tódžó císaře Hirohita o svolání vládní schůze za přítomnosti císaře, na které mělo být určeno datum útoku na Pearl Harbor.

Hirohito premiérovu přání vyhověl a schůze proběhla hned následující den 3. listopadu 1941. Datum leteckého útoku bylo stanoveno na pondělí 8. prosince 1941 japonského času (respektive neděli 7. prosince 1941 amerického času).¹³⁴ Japonská úderný svaz šesti letadlových lodí v čele s vlajkovou letadlovou lodí *Akagi* (赤城) pak vyplul směrem k Pearl Harboru 26. listopadu 1941. Budeme-li parafrázovat slova amerického admirála Williama Halseyho: „Japonská cesta do pekla byla připravena.“¹³⁵

¹³⁴ Skřivan, s. 227–228.

¹³⁵ Marston, s. 28.

Závěr

Japonské moderní dějiny jsou dějinami střetů západního a východního myšlení, dvou naprosto odlišných kultur. Chceme-li tedy hovořit o směrech, kterými se Japonsko na své cestě za vidinou prosperity a moci v první polovině 20. století vydalo, nesmíme na jeho volby nahlížet pouze pomocí západních tradic a logiky. V takovém případě by v některých situacích mohlo dojít k nechtěnému zjednodušení a dezinterpretaci japonských záměrů.

Cílem této diplomové práce bylo obeznámit čtenáře se dvěma nejrozsáhlejšími sovětsko-japonskými pohraničními konflikty, které se odehrály v letech 1938 a 1939. Ucelený popis průběhu bojů u jezera Chasan a řeky Chalchyn, který jsme přinesli ve třetí kapitole této práce, považujeme za její hlavní přínos. V česky psaných publikacích zabývajících se japonskou expanzivní politikou uplatňovanou na asijském kontinentě jsou tyto události zmiňovány spíše okrajově. Český čtenář je tak ochuzen o zajímavou kapitolu vzájemných sovětsko-japonských vztahů.

Na tomto místě však nechceme tvrdit, že opomíjení pohraničních konfliktů z konce 30. let 20. století zcela zkresluje pohled na další vývoj historických událostí v Asii a Pacifiku. Spíše chceme naznačit, že výsledek zmíněných konfliktů v celkovém dobovém kontextu napomohl japonské vládě dospět k důležitému rozhodnutí opustit koncepci „Expanze severním směrem“.

Rozhodně však odmítáme tvrzení, že by výsledky pohraničních bojů mezi Sovětským svazem a Japonskem zásadně ovlivnily průběh a konečný výsledek druhé světové války v Pacifiku. Zastáváme názor, že i kdyby v obou střetnutích japonské síly nakonec zvítězily, tato vítězství sama o sobě by ve svém důsledku nebyla schopna změnit směr, kterým se dějiny ostrovní země ubíraly.

Kromě vlastního popisu pohraničních konfliktů jsme se zaměřili i na vývoj vzájemných rusko-japonských, a od roku 1922 pak sovětsko-japonských diplomatických vztahů v období od poloviny 19. století až po rok 1937. Tento potřebný vědomostní základ jsme posléze rozšířili ještě o vzhled do vnitropolitické situace Japonska v 30. letech 20. století. Významné politické změny spojené s převládající militarizací společnosti v dané periodě japonských dějin určily kurz, který nasměroval Japonsko k budoucím střetům se slábnoucími koloniálními mocnostmi a Spojenými státy americkými.

V závěrečné kapitole této diplomové práce jsme se pak věnovali také japonským vztahům s nacistickým Německem a Spojenými státy americkými po roce 1939. Úplný závěr práce pak nastínil příčiny a události, jež dovedly vládní kabinet generála Tódžóa k napadení základny amerického válečného námořnictva v Pearl Harboru.

Summary

This bachelor thesis deals with the topic of the Soviet-Japanese border conflicts in period of years 1938–1939. Its goal is the description and interpretation of incidents that occurred at Lake Khasan and in the village *Nomonhan*, and whose outcome resulted in signing the Soviet-Japanese non-aggression pact. An important part of the thesis is also a summary of mutual diplomatic relations between the two countries in the period preceding the events described in the thesis. Last but not least, it is given adequate space for the issue of the development of Japan's political scene, which had a major influence on shaping Japan's expansionist policies.

Key words: Japan, Russia, USSR, Changkufeng Incident, Nomonhan Incident, Kwantung Army, Khasan, Fumimaro Konoe

Seznam použité literatury a pramenů

1. BROWN, Archie, Michael Ch. KASER and Gerald S. SMITH. *The Cambridge encyclopedia of Russia and the former Soviet Union*. Vyd. 2., New York: Cambridge University Press, 1994, 609 s. ISBN 0521355931.
2. COOX, Alvin D. *Nomonhan: Japan against Russia, 1939*. Stanford, California: Stanford University Press, 1985, 1253 s. ISBN 0804711607.
3. COOX, Alvin D; CONROY Hilary: *China and Japan: A Search for Balance Since World War I*. Santa Barbara: ABX-Clio, 1978, 468 s. ISBN 08-743-6275-X.
4. COOX, Alvin D. *The anatomy of a small war: the Soviet-Japanese struggle for Changkufeng-Khasan, 1938*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1977, 409 s. ISBN 0837194792.
5. COOX, Alvin D. The Lake Khasan Affair of 1938: Overview and Lessons. *Soviet Studies*. University of Glasgow: Routledge, 1973, 25(1): s. 51–65. ISSN 1465-3427.
6. COOX, Alvin D. *The Pacific War*. In: Duus, Peter (Ed.). *The Cambridge History of Japan Volume 6: The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 826 s. ISBN 978-052-1657-280.
7. ČEJKA, Eduard. *Hrozby a naděje: (válečná léta 1939–1941)*. Praha: Panorama, 1979, 388 s. ISBN 11-135-79.
8. DREA, Edward J. *In the service of the Emperor: essays on the Imperial Japanese Army*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1998, 299 s. ISBN 0803217080.

9. DREA, Edward J. *Nomonhan: Japanese-Soviet Tactical Combat, 1939*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute, 1981, 114 s. ISBN 9781105650147.
10. GOLDMAN, Stuart D. *Nomonhan, 1939; The Red Army's Victory That Shaped World War II*. Annapolis: Naval Institute Press, 2012, 226 s. ISBN 978-1-59114-329-1.
11. GORDON, Berger M. *Politics and miliziation in Japan, 1931–1945*. In: Duus, Peter (Ed.). *The Cambridge History of Japan Volume 6: The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 826 s. ISBN 978-052-1657-280.
12. HATA, Ikuhito. *Continental Expansion, 1905–1941*. In: Duus, Peter (Ed.). *The Cambridge History of Japan Volume 6: The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 826 s. ISBN 978-052-1657-280.
13. KRIVOŠEJEV, Grigorij Fedotovič. *Grif sekretnosti snjat: poteri vooružennyh sil SSSR v vojnach, bojevych dejstvijach i vojennyh konfliktach : statističeskoje issledovanije*. Moskva: Vojennoje izdatel'stvo, 1993, 416 s. ISBN 5-203-01400-0.
14. MARSTON, Daniel (ed.). *Průvodce válkou v Pacifiku: od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno: B4U, 2013, 272 s., [23] s. obr. příl. ISBN 978-80-87222-20-1.
15. MITANI, Taichirō. *The establishment of party cabinets, 1898–1932*. In: Duus, Peter (Ed.). *The Cambridge History of Japan Volume 6: The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, 826 s. ISBN 978-052-1657-280.
16. REISCHAUER, Edwin O. a Albert M. CRAIG. *Dějiny Japonska*. Vyd. 2., dopl. Praha: Lidové noviny, 2006, 476 s. Dějiny států. ISBN 97880710651352.
17. SAMUELS, Richard J. *Securing Japan: Tokyo's grand strategy and the future of East Asia*. Ithaca: Cornell University Press, 2007, 277 s. ISBN 0-8014-4612-0.

18. SKŘIVAN, Aleš. *Japonská válka 1931–1945*. Praha: Libri, 1997, 553 s. ISBN 8085983281.
19. SNOW, Philip. Nomonhan – The Unknown Victory. *History Today*. London: History Today Ltd., 1990, 49 (July), 22–28.
20. SUTTÝ, Miroslav. *Přehled dějin SSSR II. (od roku 1861 do současnosti)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 514 s.
21. ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Lidové noviny, 1996, 474 s. ISBN 80-7106-216-2.
22. VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha, Svoboda, 1986, 603 s. ISBN 25-088-86.